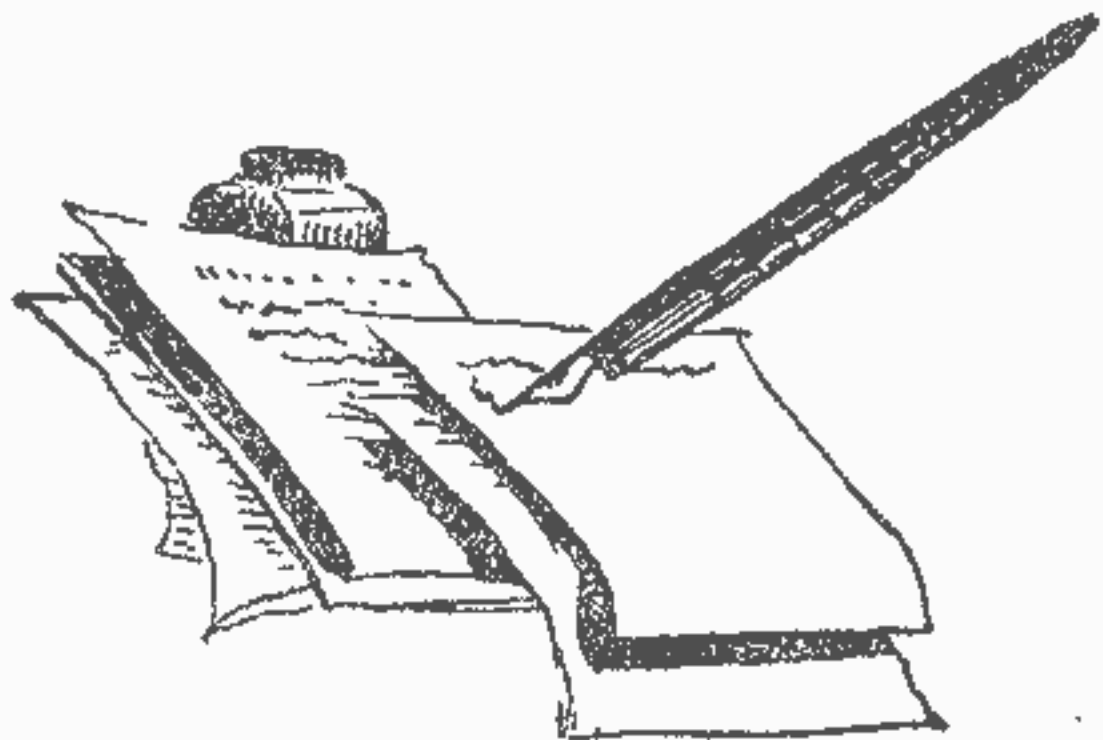

WUNDERLICH

Յակին ըսես նե՝ հետք խոսք չըլար. գլախք տանք կերթա:

Աչսօք հարչուք ութսուն, վաղք երկու հարչուք, հետեւյալ օրք երեք հարչուք, օր մ'ալ եթե չուր կամքին թողվի, մինչև հինգ հարչուք պիտի երթա բարեխնամ կառավարութեան կամացք հակառակ:

Տեսա՞ք ժողվելու և պահելու բանք, ոսկի պահելու է եղիք. բայց ո՞վ պիտեք, թե աչոյափ պիտի բարձրանար: Մենք ալ շատ անխոհեմութեան քրինք. ոսկի պահելու անց հին թատարոնները ժողվեցինք պահեցինք: Ապո՛ւշ, որքո՞ր մեկք, սա թատարոնները ոսկի չընե՞ս, ինչո՞ւ պահեք ես:

Ըսող շեղավ ալ չէ, բայց մենք շահագողեցանք. մեր համարութեան պատիժք քաշենք հիմա, որ սարվինք:

Գնաստանաժողովին վերջին նիստին վրայսք Եվրոպային պետ չուր մը շահունք, որ հոն աեղի անեցած բանակցութեաններն իմանայինք ու մեր ընթերցողաց հազորդներք. բայց կրնանք աչմմեն վատահ ըլլալ, որ խաղաղութեանը չպիտի խանգարի, ինչպիսա որ մեր ազնվականաց կամավար գրվիչք ըսածնուս մի անժխտելի ապացուցն է:

Ասկից զսա Իկնաթիեֆի սնտակներուն խելսք նստիլն ալ կը հաստատեն, խաղաղութեանը չպիտի վրդովի. եթե պատերազմի ամենափոքր նշան մը ելնար՝ սնտակները խեղույն դեպի Վասփոք պատելու կերթային:

Մասիան մեծ գոհութեանները քրած է և կրնն եղիք (եթե հարկը պատեցի) խաղաղութեան պահպանման համար: Անդգիտ թաղուհուցն սպասարեան ալ կը հիշեցնեն մեզ այն ասակք, որ մայր մը չուր տղուն համար՝ եթե աչոյիս շարունակ լսա՞ արշուն կուտամ գրեց, խելոյ գլուխոյ

Ընկը լսն աչս խոսքը և մինչև իրիկուն զսան առչե անսթի կստատեն, որ աչոյ լա ու մայրը դայն չուր առչե նետե:

Տղան կաւլա, արջը կուրսութանս, բայց վերջապես իր խարված քլաւը
իմանալով, ձայնը կը բաշէ և մեծ տրտմությամբ նս կը քաշվի:

Զգիտենք վազը ի՛նչ պիտի ծնի, հիմակվան ծնածը պզտիկ մակ մ'է:

Ստույգ աղբյուրները ցամբած են...

Ո՛վ սախաներ, ստույգ աղբյուր մը ցույց տվիք ինձ, որ դեպքանաժողովո
հինգշաբթի ավուր նիստին վրայոք քանի մը կաթիլ լուր ասնեմ ու ընթերցո-
ղացս ծարաւն անցունեմ:

Հետաքրքրությունը որկրամուկություն է, ըստվ դրիչ մը, տեսնելը կամ իմա-
նալը կշտանալ է:

Մենք քանի մը ատենն ի վեր որկրամուկության վերջին ծայրը հասած ենք:
Գեպքանաժողովո անդամները խոստովանահայր ըլլալու մարդիկ են. քա-
նի մը շաբաթն ի վեր Թուսիան ու Թուրքիան խոստովանանք կընեն, անոնց
մեղքերը կիմանան, բայց դազտնիքը դուրս չեն հաներ: Այս մարդիկ ավելի
դազտնապահ՝ ըլլալու հարմարություն ունին՝ քան թէ հաշտարար:

Պատող դրույցներուն նայելով՝ մեր կառավարությունը մերժիք է իրեն
եղած առաջարկությունը, բայց իր մերժման մերժումով պատասխանվիք է:
Նստող դրույցներուն նայելով՝ մեր կառավարությունն ալ դոհողություն ընե-
լով՝ պատերազմի երկյաւղները պիտի փարատե եղեր: Պատողներո՞ւն հաժա-
տանք թէ նստողներուն:

Յատկող լուրերուն նայելով՝ դեպքանաժողովը Վիեննա պիտի մեկնի և
հոն պիտի ընե եղեր յուր նիստերը... մինչև հիմա եղած նիստերը ասկից վերջը
ուր նստելիքնին որոշելու համար էին: Գեպքանաժողովին սեղը փոխելու տեղ
ավելի լավ չէ՞ր ըլլար՝ եթէ անոր անդամները փոխեին:

Պատկող լուրերուն նայելով՝ ուլքիմարումը Վիեննայնն պիտի դրկեն
եղեր... Վիեննայի մեզնե աշկի ուլքիմարում ալ կեղի եղեր, մենք դիտեինք,
որ միայն դարեցուրն ազկի է: Եթէ ուլքիմարումնին ալ իրենց դարեցուրին պես
է՝ ուշադրությամբ խմելու է, որովհետե մեզք ասիտն կը դանվի և կրնա մեզի
չափեն ավելի քնացունել:

Մեր թշնամին իր խելքովն այնպիս համոզված է, որ իրաց այս վիճակը
որչափ ավելի երկարի՝ այնչափ ավելի կը վնասե մեզի: Այս համոզմամբ է,
որ գործերը մինչև այսօր երկնցուց և ասկից կտրն ալ պիտի երկնցնե:

Ա՛լ ասկից ետքը ուզածին շափ թող երկնցնե, իրաց այս վիճակը որչափ

որի մենք ալ այնչափ թղթադրամ պիտի կոխենք ու գրամական տաղնա-
մեջ չպիտի իջնանք:

Ասոր ալ բան մը չկրնար ըսել ա՛, թողթերը քրիստոնյա շեն, նամանա-
պա՛վ շեն, որ անոնց ալ ճնշվիլը տեսնելով՝ վիճակնիս բարվոքել ուզե-
իրաց այս վիճակը որչափ ուզե՛ թող երկնցնե, մեզի բան մ'ալ չկրնար
միայն թղթադրամ կոխել կոտա:

Ղեկավարա՛ն զորովն ա՛լ համը փախցունել սկսավ:

Մենչև հիմա վեց նիստ ըրավ:

Ահա բոլոր ըրածը:

Ամեն մարդ հետաքրքրութենե ճաթելու վիճակին հասավ. ղեկավարողու-
նոզն անգամ չէ. զործելու մասին իրեն օրինակ բռնած է կրիան:

Մեկ նիստին մեջ առաջարկություն մը կը րլլա:

Երկրորդին մեջ այդ առաջարկությունը կը մերժվի:

Երրորդին մեջ այդ մերժումը կը մերժվի:

Չորրորդին մեջ ինչո՛ւ համար մերժվելուն պատճառները կը բացատրվին:

Հինգերորդին մեջ այդ բացատրություններում մութ կետերը կը լուսա-
տրվին:

Վեցերորդին մեջ լուսավորչալ կետերը կը մթնանան:

Ահա քեզի վեց նիստ, որ մեկ նիստ չարժեր:

Մենք ալ կապասենք, որ քիչ օրեն ամեն բան լմննա, որպեսզի առևտուրը
լուսավորվի և ամեն մարդ ինչ ընելիքը գիտնա:

Սա՛ ալ շատ սակարկություն ըրած եմ, բայց այսչափ շեմ երկնցուցած:

Պատվովոր մարդ մը կըսե.

— Այսչափ կրնա՞ս տալ:

— Զեմ կրնար տալ:

— Ետքերդ համար մեկ երկու բաժա ալ կը ձգեմ:

— Երժիս չգար:

— Եարի եկար, հազար բարի:

— Եվ, գնաց:

— Երբ հիմա ասոնց ըրածին.

— Երբ՞ է շեմ կրնար տալ:

— Տարու ըլլաւ նե՛ գեշ ըլլար:

— Զարկն նե՛ վախճանդ գեշ կըլլա:

— Մենք կը փափաքինք, որ տաս:

Թո՛ղ ներեն մեզի վեց տերութեանց ներկայացուցիչները, իրենց բրածը ասկից առաջ շուկայի քեղկյանտարներ կրնեին. անցնողներուն վեշեն կը բաշխին, խանութներուն մեջը կը նստեցնեին ու համազելով ստակներն կտրեին:

Թո՛ղ դարձյալ ներեն մեզի այդ այլևայլ պատվանուններով ներկայացուցիչները, անբնորոշի տառաարկութեաններ կրնին ու կրան թե՛ մեր ազնկութեանը համար կաշխատին կոր:

Մեկը չորս աստղվածքին կապակն և վերջը ըսել, թե թու ազնկութեանը համար տնանկ ըրի, կարծեմ թիչ մը արամարանական չէ. դուն ի՞նչ կրես, Օգտին էֆենտի:

Տեսեր ուղտձնին ալ ինչ է:

Ա. Գարատաղին թիչ մը սեղ տալ:

Բ. Սերվիս սահմանը բնորոշակել (թիչ մը տեղ ալ Սերվիս տալ, ըսն լմնցուր, ճարտասանութեանը շփրավորվիր):

Գ. Պուլզարիս մեջ երկու ասանձնաշնորհչալ դավառ կազմել (ինքնօրինակութեան ըսն, մի՛ վախենալ):

Դ. Ամեն նահանգի ժողովրդեան մեծագույն մասին լեզուն դարձածել իբրև պաշտոնական լեզու (տաճկերեն լեզուն վերցնել):

Ե. Հիշատլ դավառաց ասորերը թիշցնել (հապա լրագրաց փ՛ւղք... հա, իրավ, լրագիրները դավառ չեն):

Զ. Քաղաքական ոտտիկանութեան կազմել (հավիտանա՛ հավիտենից, տմեն):

Եթե ասանք ասլու ըլլանք՝ մեզի համար ասկից ազնկ բան չկրնար ըլլալ եղեր. սրվոնք ասլու մեջ ի՛նչ ազնկութեան կա մեզի համար, չկրցի հասկնալ: Ի՛նչ բարերար մարդոց ձևորր ինկանք: Աստված իմ, եթե աստված չընե, վաղը ելնինք իրենց բռնեք, թե մեզի թիչ մը բարութեան ըրեք՝ Պուլխը ավեր, պիտի ըսն:

Ասանց խոսքին նաշելով՝ մեզի համար ազնկութեանը ունեցածնիս շունեցածնիս ասանց հանձնել է:

Կան ըսելիքներ, բայց չեն ըսվիր:

Կարծեմ ամենքդ ալ գիտեր, որ գետաանաժողովին տառաարկութեանները մերժեցինք. — մերժեցինք կրակն նե՛ կա շմերժեցի, աչախնն մերժեցին — եթե մեզերնիդ շփոցսդ կա՛ թոյ գիանա, որ գետաանաժողովին տառաարկութեանները մերժեցինք(ր):

Եվ արդարեւ բնորոշակու բաներ ալ չեին:

Մեծ ժողովին մեջ երբ կարգը եկեր է մեր փոխանարդին կարծիքն առնելու՝

խանարդ հայրը՝ որ նույն միջոցին խորին մտածմանց մեջ ընկղմած է եղեր, թի վրա կշեր սուպես պատասխաներ է.

— Էֆենտիմ, այս մարդը շենք կրնար կնիկին բաժնել, իբրբու հետ միշտ կազմած պիտի մնան:

— Ի՞նչ կրնեք կոր, կրակ՝ մշակելով իրեն բով նստող մին, դատաստանախան խորհրդո՞ մեջ շենք:

— Այո՛, էֆենտիմ, մենք ձեզի հետ միշտ կազմած պիտի մնանք, պատասխաներ է սթափելով:

Կա՞ մարդ մը, որ նախ իր շահը շխորհի:

Էնֆիեհյան հայրն ալ իրեն եզած հարցման պատասխանելու առջ շիր-
նեքու Ստիս փոխադրվելուն զեմ՞ բողոքեր է. ի՞նչպես եղեր է, որ Հասունի
նա չէ բողոքեր...

(Մտ շերքեղներուն ալ առջ մը շարնվեցավ, որ այս հոգին խաչոնինք. եթե
հարցվի, կառուշարկեմ, որ Մուխազրիի տունը փոխադրվին շերքեղները.)
Շատ հաճանահան է, որ այս նրիու փոխանարդներն, ի վարձատրություն
նեց ցույց ազած պերճախոսության, ծերակույտի անգամ ընտրվին:

Ենտարը ձերն է, Մտիս:

Վերսվի թե Գարատաղի ժողովրդյան մեջ տվանդություն կա, թե աստիճ
արհա ստեղծած ժամանակ՝ լեռնիք պարկի մը մեջ լեցուցած՝ աշխարհի
նա կողմը կը ցանն եղեր, հանկարծ պարկին հատակը պատռելով՝ մեջը
ազած լեռներուն ամենն ալ Գարատաղի երկրին վրա թափեր են: Մենք
կրնեք թե՛ արդյո՞ք նախախնամությունն Ադամ նախահոր մեղացն ի պա-
տի աշխարհի վրա ցուվերն ու վիշտերը ցանած ժամանակ պարկին հատակը
պատռելով՝ մեծ մասն Հայաստանի վրա թափեր էո:

Շատ իրավունք ունի Մտիս այսպես խոսելու, եթե նախախնամությունը
կրնի տված պարկին խոսնաչին քիչ մը սշտադրութուն ընելը՝ ո՛չ պարկը
պատռեր, ո՛չ ալ այսչափ դժբախտություն կը թափեր Հայաստանի վրա:
Սխախնամությունը հրեաներին ծախու առած ըլլալու է ամեհիքանչ,
որոնք ասոնք մինչև այսօր ազնկ սպրանք ծախելու սովորությունը շունին:
Սխախնամությունը պարկին պատռիլը տեսնելով՝ կերնի որ զայն նսրեն
պարկը ու թափածները ժողվելու համար Հայաստան իջեր է, բայց ին-
չպատրվածները ժողվելու առջ՝ սխալմամբ խաղաղութուն, երջան-
կապախիլ և կյանք ժողվեր, պարկին մեջ լեցուցեր, առեր քալեր է:
Մտնեք նախախնամությունը, որովհետև այն տառնները Մահմա-
դիար և խոստոջներու կարևորություն չէր արվեր. ինչդինքնիս մե-

դադրենք, որ Սահմանադրութիւնն ունինք և դարձյալ շիրցինք քյուրտերու բար-
բարոսութենն խաշիլ:

Քող քյուրտերը շարունակեն իրենց ավարասութիւններն ու սպաննու-
թիւնները մինչև մարտ մեկ. սնկի կտքը կը տեսնվինք հետերին:

Կըսվի թէ Սալիսպրին կամ ըստ Լեվընթի՝ սալթաուրուն մայրաքաղաքիս
ճեկնած ատենը Բ. Դաւն՝ մասնավորապես հանձնարարիք է հուշն ժողովուրդը:

Հիմա շատերը կը հարցունեն, թե արդո՞ւր ի՞նչ ըստվ հունաց համար:

Եթե մեր լսածը ստույգ է՝ Սալիսպրին արտաքին գործոց պաշտանէին
դրուցել է, որ Հունաստանն պիտի անցնիմ, վրասա ալ բիշ մը ստակ կա, կը
խնդրեմ, որ ինձի քանի մը մարդ տաս, որ հետս գան:

Կըսվի թե արտաքին գործոց պաշտանչան սիրով ընդունել է Սալիսպրիի
այս անաշարհութիւնը:

Ա՛հ, արդար ստաշարհութիւնները ե՞րբ մերժած է Բ. Դուրը:

Միլան իշխանին հաշտութիւն կնքել ուզելը կարգացած ատենս, ժամա-
նակավ դպրոցին մեջ խաղախան ուտելու. կամ ս. պատրիարքին սկանչելու քա-
շելը միտքս կուզու կոր:

— Մեզա, մեզա:

— Ինչո՞ւ ըրիր, Միլանիկ, ես չըսի՞ բեզի, որ խելոք նստիս:

— Մեշ մ՛ալ շեմ ընել, մեզա:

— Ինչո՞ւ ըրիր:

— Ես չըրի, Կորչարսիք ըրավ:

— Ինչո՞ւ. անոր խոսքերուն ականջ կախեցիր:

— Քեզի թագավոր պիտի ընեմ, ըստվ:

— Ասկից վերջը խելոք պիտի նստի՞ս:

— Այո՛:

— Վարժապետիդ գեմ շախտի խոսիս ա՛:

— Թնամ:

— Մինչև անգամ բեզի անոթի ալ պահեն նե՛ բերանդ շախտի բանաս ա՞:

— Չէ:

— Ապրիս, աղսո, տեսա՞ր համասարիմ աշակիրտը, կս ալ տասնկ աշա-
կերտը կը սիրեմ ահա. կի՛ր տեղդ դնա ու գործդ նայի:

— Այսչափ ծեծի փոխարեն նվեր մը շախտի՞ տար ինձի:

— Ի՞նչ նվեր:

- Զվորնի՛հ է, ի՛նչ է, բան մը կըսեն կոր:
 - Տե՛ղդ գնա, քեզի Զվորնիկ մը կուտամ որ...
 - Բայց տալու ըլլաւ նե՛՛ գիտցիր որ շատ ձեալոր պիտի ըլլա տունու:
 - Զըլա՛ր, հիմա քեզի՛ տամ նե՛՛ Եփրուան ալ կուզի:
 - Ի՛նչ կըլլա, անոր ալ սուր, ան ալ օտարական մեկը չե՛՛ յա:
 - Դուն անոր գործին մի՛ խառնվիր:
- Եե՛ղճ Միլան... սլավոսլոյունը չուր ածելին քու մորուքիդ վրա փորձել:

Բարլամենթոն քանի մը օրեն պիտի բացվի:

Հիմակվրնե տմեն մարդ հետաքրքրությամբ կուստե իմանալ, թե ինչ պիտի խոսի արդար օրը հազար ոսկի եկամուտ ունեցող Մարքի աք Սալիսպին արեւելյան խնդրուչի վրա:

Միայն ես հետաքրքիր չեմ, սրովհետեւ դիտեմ ի՛նչ ըսելիքը—կրագիր գուրա՞ծ էր, ինձի ալ ըստվ:

Եթե ժամանակ ունիք մտիկ ընելու՝ ձեզի ալ կըսեմ:

Մարքի աք Սալիսպրին բեմը պիտի ելնի ու քիթը բերանը սրբելեն ետքը՝ ապեա պիտի խոսի.

Տյարք և աիկնայք.

Ձեր հրամանացը համեմատ Պոլիս գացի: Տեսա հան կզլի մը, որ յար յից ատարանի, օդի և դեղեցկության, վերջապեա ամեն կողմն մեք լորտ Երաչրնեբուն ուշադրությանը արժանի է:

Տյարք իմ, այն կզլին մեզ կերանք մենք ստիլայաներ, որք շատ համով և մանավանդ Պորտոլի գինիով շատ ազնկ կուտվին կոր: Եթե ժողովդ կը արեհանի, քվնի դնե, որ մը սրոշն մեկտեղ ուտենք այդ ստիլայաներեն:

Զայն մը.— Ժողովս վստահություն ունի ձեր վրա:

Կազաչեմ բարլամենթոլին նախագահը, որ քարեհանի այդ ստիլայաները քուտվուչն հանձնարարելու Երաց այս միճակին մեջ Պոլսս փողոցներն ալ կուտեինք, ժողովուրդը առջի բերան շատ սիրով ընգոճեց զիս, բայց ինչ որ ասլաշպուր, սալաք պտու դրավ իմ անունու:

Այն տեզի ժողովուրդը դուխը կարմիր բան մը կը կնե կոր, վրային ալ քրճաններ կը կախն կոր, օդին ալ շատկեկ կը խմեն կոր:

Ետքս կըրակացնելով կըսեմ թե՛ ըսա ձեր հրամանաց քոնֆերանսը ըրինք, որ ձեր հրամանաց քոնֆերանսին մեջ բան մը չըրինք:

Օափահարությունը:

Օրը հազար ոսկի եկամուտ ունեցող Մարքի աք Սալիսպրին ատենարա-

նախնայնք լմնցնելուն պես երթա յուր արձառն պիտի նստի և ժողովք միաձայն հասկանութեամբ շնորհակալութեան քվի պիտի տա Սալիսպրիին:

Եվ իրոք, Սալիսպրիին՝ եթէ հշմարտախոս մարդ է՝ ուրիշ կերպ չպիտի կրնա խոսիլ:

Սպասենք ու տեսնենք:

Սա Կորշաքոֆը սրբիշներուն գործին մեջ մտնելը շատ կը սիրե կ'ու, ո՛րք Բրիտանացիք էջնեմիին պես, որ ազգին ծառայութեան պիտի ընեմ ըսելով՝ ամեն պաշտօններու մեջ կը մտնե:

Կորշաքոֆը հիմա սկսեք է մշտա տերութեանց հարցունել, թէ ի՞նչ ընթացք պիտի բռնեն:

Իրեն ի՞նչ պետք է սրբիշներուն բռնելիք ընթացքը. ինքը թո՛ղ ուզած ընթացքը բռնե. սրբիշներու գործին ինչո՞ւ կը խառնվի:

Եթէ ևս ըլլայի մշտա տերութեանց տեղը՝ բռնելիք ընթացքս կը պահելի և շքունելիք ընթացքս կը հայանելի սա ծերունիին, որ հայրն օխան երեք ու կեսի սկսով մեզի կերցունել, որ երբ ստակ շքանանք հաց ասնելու և անտրուպիսն մեռնինք՝ սրտախախտմբ պիտի պստա:

— Ահա հիմա բարձրակարգ քրիստոնեկոց վիճակը:

Ան ի՞նչ ձախտղ բարեբարի հանդիպեցանք, ասոված իմ:

Բարեկենդանի մեջ ենք...

Իմաստութեան գործն ենք...

Նախնիքներն մնացած սովորութեան մէջ, որ մարդիկ տարին անգամ մը կը խենթենան, տարին անգամ մը խելքերնին կիրակի կը բռնե ու խենթութեաննին կաշխատի:

Արդ, տարին անգամ մը ամեն մարդ, այբ ու կին, ծեր և ազա, հարուստ և աղքատ, երևոին դիմակ մը կանցունե, փողոցներուն մեջ, ասնեբուն մեջ կը պարն ու կը ցատկի:

Այսօր Եղբորսն ալ շիրնար բարեխնալ, ինչու որ ամառը երգեցինք, ձմեռը կը պարենք կոր:

Միայն մենք շենք, աշխարհիս սանձերք բռնող բազաքաղաւներն ալ երեսնուն դիմակ կանցունեն (ամեն օր): Բայց անոնք մեզմե սրտզիկու համար մարդու պատկեր շեն գնեք, այլ կենդանիի պատկեր կը գնեն երեսնուն վրաօրինակի համար մին՝ արջու պատկեր, ուրիշ մը՝ ազգեսի պատկեր, ուրիշ մը՝

դի պատկեր և այլն, և այս պատկերներով իրարու ներկայանալով՝ Բա-
կը խաղան ու մեր թախար կորոշեն...

Այս տարվան Բաաօլիին մեզ հավանական է, որ Թուսիան Անդգիս հետ
Իգալի ըլլա: Իսկ ժողովուրդը ամենուն հետ կուզի Վիզալի ըլլալ, միայն մեկ
տեղներու հետ շուղեր:

— Որո՞նց հետ:

— Որո՞նց հետ:

Իր պարատառիներուն հետ:

Խաղարը դեռ շարեհաճեցաւ յուր թեկերը վերցնել արեւելյան խնդրուչն
այսին, հետևապէս արեւելյան խնդրուչն ապագան իմ ապագայիս պիտ
ընթ է:

Սըր Սթաֆորթ նորթրթ, Մարթի ալ Հարթինկիթըն, Մըսթըր Տիզրայնլի,
Սթ Տերպի, Մարթի ալ Մուլիսպրի, աստուծո համար խոսելով, բավական կը
տեսին կոր մեր խնդրուչն համար տանց լույս մը տալու... Ի՛նչ օգուտ, որ
մեր խնդիրն խոսքին ամէլի գործքի պէտք սենի: Եթէ իստքով կարգադրվին
մեր գործերը, մինչև հիմա ինչո՞ւ կարպի դրված պիտի չըլլային:

Ինչէ, որովհետեւ իշխանութիւն շունինք ուրիշին խոսելու ազատութեւ
քանաբարելու, թողունք իրենց խոսիլ և մեր խնդիրներովը դրոսնուլ — այո՛,
որովհետեւ, որովհետեւ շփտեմ թե քաւլամենքսչին մեզ ի՛նչ պիտի խոսեն մեր
ժողիացի եղբայրները՝ եթէ արեւելյան խնդիրը չըլլար:

Իսկ մենք քսան օր ալ սպասենք, որպիսպի խաղարը յուր թեկերը վեր առնն
մեր խնդիրը յուր ապագայովը մեկանդ ինքզինքը սցունի:

Սպասելեն ուրիշ հար շունինք:

Եւ Վերիքե (ճշմարտութիւն) անուն քաղիք մը կը հրատարակվի կոր,
որոցած ունի՞ր այդ քաղիքը:

Մաթի օրը իմ ձեռքս անցած հատ մը այդ ճշմարտութեւն անուն քաղի-
քի մը խնդացի, որովհետեւ իրեն քաղքին նշութ ընելիք բանը իր քա-
տուան գրեթէ է, և եթէ երբեք իր տողերուն մեզ ճշմարտութեւն չգտնանք,
այն է, որ փնտրածնիս իր քաղքին հակառէ փախիք սպասաւանիք է:
Եւ թերթին մեզ մեր գաւած ճշմարտութեւնն այս է ահա:

Սպասե՛ք օլ ըլլա, որ շնտնար, և ձեր դավախները տեսանելի և տեսն-
ալիք ճանքներինն պոուշացնելու տակննից իրենց ըսիք:

— Հաւիա՛կս, երբ մեծնաս և ստիպվիս գաւառները երթալ, և երբ լսեա
օր մը, որ նոր կուսակալ մը դա՛լու վրա է այն քաղաքին, սրու մեջ կը գտնվիս՝
չլլա որ տղայութիւն ընես և կուսակալը դիմաւորելու երթաս, սրովհետեւ
կուսակալ մը դիմաւորելը մեծ հանցանք է, և այս հանցանքիդ համար հրա-
ցան կը պարտին վրադ:

Թերևս ձեր զավակները առջի մերան շհամատան ձեր քարոզին և ձեր վրա
խնդան, զանոնք հավատացնելու և ձեր վրա շխնդացնելու համար առջի օրվան
Մատթան առեք ու կարգացե՛ք:

Վաննի Տիր Երեմիա կպիտկոպոս լուր կուտա հեռադրով ի սլատրիարքա-
րան՝ թե նորընտիր կուսակալն ազգին կողմեն դիմաւորելու դրկված Քնրչի-
պաշչան Հարութիւնի վրա հրացան սպարաւեր է Տերվիշ անուն քչուրս մը և
վիրավորեր է: Ոճրագործը բռնվեր է՝

Եթե ձեր զավակները հարցունեն թե՛ ոճրագործին ի՞նչ պատիժ անօրինե-
րն, պատասխանեցե՛ք իրենց թե՛ հայ մը սպաննող քչուրանքը ձերբակալու-
թյան կը դատաւարաւմին և ս. պատրիարքն ալ մեկ շարտթեն մինչև վեց ամի-
րաւժի գրեչու կը դատաւարաւմի:

Թերևս ձեր զավակները թերահաւատ գտնվին և շհամատան. թերահա-
վատութեան մի՛ վարժեցուներ գիրենք, տարվան մը մեջ տեղի ունեցած սպան-
նութեանց հեղինակները բովե բով շարեցե՛ք, և անոնց անպատիժ մնալը
ցցուցե՛ք իրենց. սակայն ոչոք սպանութեանց ատենները սահմանադրութեան
հրատարակված շլլտոյն ու իտարեյի և լեյֆլեյի տակ գտնված ըլլալնիս ալ
իմացուցեք իրենց...

Ականջնուդ օլ ըլլա... քիթերնուդ ակնոց ըլլա... դուխնուդ շիճեան ըլլա—
ի՛նչ քսեմ — որ շմոռնար և այս քսածներս ձեր զավակներուն, թոռներուն,
թոռներու թոռներուն և անոնց ալ թոռներուն ականջը հասցնեք, որպեսզի դա-
րուց ի դարս մեր ականջներն ի վար հնչվի այն խոսքը թե՛ կուսակալ մը դի-
մաւորելը հանցանք է:

- Վարդե՛ա, Կիրակո՛ս, Մարգա՛ր... չուր բերե՛ք, չուր...
- Ի՛նչ կա, կրա՞կ կա:
- Չէ՛, չէ՛, հանրմը մարեցաւ, շուտ ըրե՛ք, վարպետ, դուն չուրը բեր,
Կիրակո՛ս, դուն բժիշկին վազե, Մարգա՛ր, դուն ալ դեղագործին գնա... գետ-
նին տակը անցնի սա նիկոմիդիայի աղքատներուն վիճակը...
- Ա՛հ, ո՛հ, ս՛հ...
- Արթնցա՛ր, անուշիկա... ես կատակ ըսի, խն՛նթ եմ, որ շրջազգեստիդ
ստակը նիկոմիդիայի աղքատներուն տամ...

— Զիյտեա որչափ գեշ եղա, երբ ըսիր թե շրջադպեստ չպիտի շինեմ եւ տնոր
պակը նիկոմիդիայի աղքատներուն պիտի դրկեմ, կարծեա թե գլուխ ի վար
նա շուր լեցուցին, նիկոմիդիացիները, ըսի մտքեա, ինձմն ավելի կը սիրե
նք, ահ, օֆ... անսթուփենն կը մեռնին կոր տելի տյա տարվան պալուներուն
սոցլալ տարվա շրջադպեստով երթամ ես:

— Զէ՛, չէ՛, հանրմ, սիրտդ մի՛ հատցուներ, այս տարվան տե՛ճլքեդ ալ
շինվի:

Ի ուք ալ, նիկոմիդիացի եղբարք, քիչ մը ակուանիդ սեղմեցեր, որ Պուլտ
պըմները ձեր պատճառով չմարին:

Ինքզինքնին աղգասիք ծախելով աղգային պուշտոնների ստակ վաստը-
ններուն անունները թերթերնուա մեշ անկողմնակալությամբ հրատարակել
որչա՞ծ քլալով կը խնդրենք այդ աղգասերներեն, որ հաճին անուննին իմա-
նել մեզ, որպեսզի սխալմունք մը ընելով ճշմարտությունը չվիրավորենք:

Անդդիո ժողովներուն մեշ դրուցված խոսքերին եթե բան մը հասկցաք՝
դաչեմ, ընթերցողք, խնձի ալ հասկցուցե՛ք, որ ես ալ ընթերցողացիս հա-
տրեմ:

- Թուրքիո համար չպիտի պատերազմին եղեր:
- Թուրքիո ամբողջությունը պիտի պահեն եղեր:
- Թուրքիան և Ռուսիան դեմ առ դեմ պիտի ձգեն եղեր:
- Ազնիվ լորտեր, մարքիներ, ըսել կուզեք, որ Գալատաղին բան մը չտանք,
եթե տալու քլանք, Թուրքիո ամբողջությունը պահելու համար մեր տվածը
հաստատեն ես պիտի առնեք:
- Ողջ քլաք, մեր ալ ուղածն այս է. մենք տանք, դուք առնեք:
- Կարծեմ ձեր ուղածն ալ այս է:

Ողջ՞ք մեկու մը բարի կամ շար քլալը հասկնալ, ձեռվքնիդ սնոր գրք-
նք խոթեցեք և եթե որ բան մը չլտնաք հոն, մի՛ վախնաք այն մարդեն,
որն աշխարհիս ամենեն բարի մարդն է այն. իսկ երբ տեսներ, որ մարդ
մեզ գրպանի բանթալոն մ'է հագեր, մտեցե՛ք, և երկրպագություն ըրեր
դրո՞ւմե՞տեա անիկա սուրբ մ'է. և անանկ սուրբ մը հիմա սրբոց մեշ ալ
մտնե՞լ է: Ընդհակառակն, երբ տեսներ մարդ մը, որուն գրպաններուն
մեջ կը գտնվի, հեռացե՛ք իրմն, փախե՛ք իրմն, որովհետեւ այդ մարդը
մեզ և կրնա ձեզի վնաս հասցնել:

Ինչպէս որ բժիշկները մեկու մը հիվանդ կամ առողջ քլլալը հասկնալու համար անոր շնորհ կամ բազկերակները կը բնեն՝ եւ ալ մեկու մը բարի կամ չար քլլալը խժանալու համար՝ անոր քաակը կը բնեն՝ և շեմ սխալիր:

Ինչ որ ուզեն, թո՛ղ բռնեն, եւ կըսեն, որ բարի մարդը ստակ չկրնար վաւարելիլ, և պետք չէ որ վաւարի: Մտակ վաւարելու համար ստախոտութուն պետք է, ստա երդում պետք է, երբեմն ուրիշին կոկորդին բանել, սճմել պետք է, ով որ այս ըտածնիրուս չհաղտար, կազաշեմ, կը խեղբեմ, շնորհ ընեն, թո՛ղ ցցունեն մեկը ինձի, որ Ավետարանի հետեւելով սպասաւարներու, կատարու, վարժարաններու, ձիերու և ազգոր պեւելմեներու տեր եղած բլլա: Բայց, շկու մեկը, որ այս մասին վիճարանութեան մտնա հետս, հարուսաներն իտի կընդունին այս քարոզս, ճշմարտութեաններս, բայց ինքզինքնին արդարացնելու համար կըսեն թե՛ աւետարչի մեզ ստա խոսիլը, մարդ խարելը բնավ չարութեան շնշանակեր, և որպէսզի ընդհանրացնեն այս ստա ճշմարտութեանը կամ այս ճշմարիտ ստութեանը, մեզերնին տաճ մ'ալ հնարեր ևն աւ կըսեն, տոսրլու՛մ Բանարլան, ալըշիբիշ մրսւալլան: Այս ստածը կրկնելն ետքը աշրդ տեղամ կը գողնան եթե հաշտին:

Բայց ինչո՞ւ տարակուսինք այս ճշմարտութեան վրա, միթե այսօր շե՛նք տեանար կոր մարդիկ, որ իմ շահս աչապեա կը պահանջեն քսելով ուրիշներու գործարտութեանը պատճառ կըլլան կոր և ստանց աճշնայու կարգարանան կոր:

Հարուստ մարդու մը ձին ինձի կից մը կուտա ե մարմինս ջարդ ու բարդ բնելով՝ դետինը կը պատկեցնեն կոր դիտ. ներկա եզրդներեն մեկը շհամարձակիր կոր քովս մտանայու, թեկս բանելու և դիտ վերցնելու, որպէսզի ձիան արժանապատւութեանը չվիրաւորի, որպէսզի ձիան տերը շիշն վաղը իրեն քսե թե՛ իմ ձիուս հարվածած տե՛ծին դար պաշապանութեան ըրած եք եզեր, ե ստեկա իմ ձիուս անպատւութեան կը բերե:

Մարդկութեան համար քրտինք թափող ըմնաց աշխարհիս վրա, աւարի-նութեան իր նշանակութեանը կարուս, անբարոյականութեանը բարայականութեան գիմտկով արձակ համարձակ կը պտաի կոր և թտարանք կարող շրլլաւր կոր այս դեղժումները բանալու. ոչ միայն կարող շրլլար կոր, ալլ զանանք բաճաւ աշխատելուն համար ծաղու նշափակ կըլլա կոր. . Մեկեն իրեկ ճգնաւ-վոր կը բամբրաւի կոր, ուրիշն իրեկ կրնաւոր կը գրպտրաւի կոր, մեկաշին իրեկ անզգա կը հարվածվի կոր, ուրիշն իրեկ թշնամի հառաջագիմութեան կը նախաւորի կոր, ապտալ կըսեն կոր, խըմպըլ կըսեն կոր: Հարուստ մը իրեն գիմադին բարութեան շրքած ատեն՝ քթին տա-կեն Թատրոնին Ընիթ վախալ քսելով կը ծաղրե կոր դիտ, Ըալալիե մք իր տամաշին մեշքը սխաւած տանն՝ Թատրոնը շիւցալ սա մարդկութեանը

օրինավորութեան մէջ գնել ըսելով իր տամացին հետ խնդարեն կը մարի կոր
անառակը: Ավելին կա. երեկայիներու, պարահանգեսներու երթալու կը քաշ-
վիմ կոր, սրովհետեւ երթալուս պես՝ մանչ, սղջիկ, այր և կին, հոն գանձող-
ները շարքս կը պատեն կոր և կսկսին կոր դիս քաշել:

- Էֆենտի՛, սա ընտանեկան զեղծութենքը շկրցիք տակաւին շակել:
- Շիտակիք, Էֆենտիին ձեռնարկութեանը զժամար է, օրվան մը մէջ շկր-
նար պիտի հաներ:
- Բայց մի՛ վհատիք, Էֆենտի, սպազան ձեզի պիտի օրհնե:
- Էֆենտի, սրիշ միջոց մը դառ՞ր սա մարդիկը ճամբա բերելու, սա
պարը վերցնելու է... պարը շտա անդարտական բան է, ինչ բնէր նե՛ իրա-
վանք սեխը, Էֆենտի, չըլլա որ դուք խաղար:

Իմ ալ համբերութեանս կը հատնի կոր, լուսանքը վառելուս պես ինքզինքս
պատահանեն ժար կը նետեմ կոր. առն երթալուս պես սենյակիս վարտարույ-
նիքը կը ձգեմ կոր, անկողինս կը մտնամ և զըսես վերմակիս մէջ կը քաշեմ
կոր, սրպեպի շտեմամ իրենց երեսը, սրանք ամենայն համարձակութեամբ
դարմանալով թե՛ Ռասարսին պես մեկը կրնա եղեր տակաւին գանձիչ այս
դարուս մէջ, ապուշ մը գտեր ենք, թո՛ղ խոսի. մենք ալ հետք Լչլինմիշ բլլանք,
կըսեն կոր: Թո՛ղ որ անգին հարարաւոր պարկեշտ. երիտասարդներ կան, որ
զիս կը հարպեն կոր. ինչպես որ միլիոնավոր աղջիկներ կան, որ ինձի համար
հոգի կուտան կոր. բայց ի՛նչ օգուտ, որ ասոնք բացատրութեաններ են. և բա-
ցառութեան մը սրչափ ալ սովոր բլլա, շիրնար ընդհանուր կանոն բլլա:

(Բնարանէ շեղած շրջալս իմացնելու համար պետք է հոս հիշել, որ այս
բացառիկ երիտասարդներն, աղջիկները գրայանք ծակ կըսող կուսակցութեան
կը վերարեբին):

Յվ ես ի՛նչ կընեմ կոր ինձի կըսած նախատանայ և տնարդանայ դեմ, կը
համբերեմ կոր, գիտնալով՝ որ իմ խոսքերուս արժեքը ասկից հարչուք ասրի
ետքը պիտի ճանաչի, իմ խոսքերուս արդունքը իմ թոսնիքս (ասոված պահե
զերենք արեւելյան խնդիրեն) պիտի վայլեն: Միթե Սոկրատա ալ շհարածփեցա՞մ,
եւ ալ Սոկրատեն սզախի՞կ մարդ եմ... Տեմիթիոսըշյան, Կլարճյան, չօգնե՞ր
քիշ մը ինձի, կորալքնե՛ր... ինչո՞ւ կասներ երեսս կը նուցիք կոր...

Կարծեմ, ընթերցող, այսօր քիշ մ՞տկելի շատախոսութեան կընեմ կոր,
բայց ի՛նչ ընեմ, կարծիքներ կան, սրանք լակնակաւով՝ անհասկանալի կը
մնան: Օ՛ն, խնդրույն գանձանք, բայց դարձած ատեննիս շնոսանք բսելու,
որ դուք առանն մե՛ծ եզամ, եթէ ուղերձ՝ տունը գտան ակզ գործածեցե՛ր...
Հրեից կիները արդեն գուր կը նստին:

Ըսի թե՛ գրպանք ծակ կըսողները բարի կըլլան. անտե՛ր հիմա, թե ինչո՞ւ
բարի

Հայտնի է ձեզ, որ Գարատաղի հետ աչ պիտի հաշտվինք այս օրերս:

Անդգիտ կառավարութիւնը հարչուր հազար սակի տալ խոստացիր է Գարատաղին՝ եթէ տարիա ես կենա Թուրքիային հող ուղել:

Անդգիտ ի՞նչ քարքի տեսալ Գարատաղին, որ անոր աչառափ սակի կուտա կոր, Թուրքիա ի՞նչ բարեկամութիւն տեսալ Գարատաղին, որ անոր երկիր տա:

Անդգիտ այդ գումարը գարատաղցոց տալու տեղ հաշիւուն տալու ըլլա եւ՝ ազելի քրիստոնեակազել և մարդասիրական զործ մը տեսած չըլլա՞ր, այդ գումարը գարատաղցոց տալով, գիրենք չը՞ քաշալերիր. և ի՞նչ հարկ կա տեղերին հանդիստ շնատող մարդիկը վարձատրելու:

Աստված իմ, մինչև ե՞րբ ասանկ մարդիկ պիտի փառավորվին:

— Սը՞սսթ... իրավունք հզորագունին...

Ինչո՞ւ սը՞սսթ, ինչո՞ւ գորութիւնը իրավագունին պիտի չըլլա եղիր:

— Մեչ մ՞ալ ատանկ խոսք մի՞ ընենք. կը խնդան վրադ:

Ինչո՞ւ պիտի չընեմ եզեր: Գիցուք թե Բ. Գուսը անտառակ որդիս մը հետ վարվելու պես վարվի և քիչ մը բան զսհելով իր գարատաղցիին, մեզի բոն. քորգի իմ կորուստու էր և գտալո՞ծ, բայց Անդգիտ ինչո՞ւ խնդրուչի մեզ կը մանա կոր և հարչուր հազար սակի կուտա կոր անոնց, մինչդեռ առգին հաշիւը գավառաց մեզ անտթութենն կը մեռնին կոր...

Կազաչեմ, կը խնդրեմ, շերկեցնենք այս խոսքը և բարիներուն համար է այս աշխարհը ըսելով՝ պոցենք այս խոսքը, որովհետև զայրույթ կզգամ կոր: Քիչ մ՞ալ սերիշ բանի վրայոք խոսինք:

Քանի մը ժամանակի ի վեր, շարաթ մը շանցնիր, ուր Թուրքիա նոր գարազուլիս մը շունենա:

Օրինակի համար, երբ ըսվեցաւ, թէ սահմանադրութիւն պիտի հրատարակվի՝ բոլոր թերթերը միաբերան ըսին.

— Թուրքիան նոր գարազուլիս մը ունեցաւ:

Նրբ սահմանադրութիւնը հրատարակվեցաւ՝ ամենքը պոտացին.

— Թուրքիան այսօր նոր գարազուլիս մը ունեցաւ:

Նրբ քվեարկութիւնը կատարվիլ սկստվ, նորեն ազադակեցին.

— Նոր գարազուլիս մ՞ալ այսօր ունեցանք:

Նրբ երկուփոխանական ժողովը բացվեցաւ՝ գարձալ դոշեցին.

— Պերեմլյաք վերսին, նոր գարազուլիս մ՞ալ այսօր ունեցանք:

Թողունք այն անթիվ գարազուլիսները, զորս ունեցանք գեսպանաժողո-

վին առաջարկութունները մերժած օրհնիս, և ուրիշ ալլեայլ պարագաներու մէջ:

Լրացիրները ամեն օր նոր դարագլուխ բերելու տեղ ավելի աղեկ կընեն՝ եթե երկրիս մէջ գործված զեղծումներուն բարձման համար ամեն օր կառավարութեան ուշադրութիւնը հրավիրեն:

Օրհնակի համար, անցջալ կիրակի, խանի մը մեջ պատկող բեռնակիր մը եկեղեցի երթալու համար՝ խանեն գուրս ելնելուն պես՝ անկարելալի կը բռնոյր և նույն օրը մինչև իրիկուն անոթի փորով դարի կը կրն:

Ենզճ բեռնակիրը ի՞նչ հասկնա հիմա այն եօր դարագլուխեն, և ասկից վերջ ո՞ր բեռնակիրն է, որ հանդգնի կիրակի առտու մը եկեղեցի երթալ:

Եսայալ անուն գովելուական թերթին խմբագիրը երեք տարի բանտարկութեան դատապարտվեցաւ ծաղրանկար մը հրատարակած ըլլալուն համար:

Այս լուրը կարծեմ հաճո շթվեցաւ մեր գրիչին, որովհետև, կը տեսնեմ, որ սովորականն ավելի անհամ գրել սկսաւ:

- Երեք տարի բանտարկութեան...
- Եվ ես տեղ մը կես ժամեն ավելի հտտիմ նե՛ կը ճաթիմ:
- Աղեկ որ ես ծագրանկարը վերցուցեր եմ եղեր...
- Հողվածներուդ մէջ բան մը չե՞ն կրնար գտնալ:
- Հողվածներն ալ կը վերցունեմ, այնպես կը հրատարակեմ. ի՞նչ բնեմ, երեք տարի ո՞վ պիտի երթա հոն հտտի:

Գողգիացի աիկնոջ բրտմ կտակին ի՞նչ կըսեր:
 85000 (ութտունհինգ հազար) ֆրանք թողուցեր է, որ անկար ե խեղճ շուներուն համար հիվանդանոց մը շինվի:
 Երանի այն կենդանիաց, որ Գողգիո հպատակ են...

Անշուշտ այս հիվանդանոցը պիտի ունենա չորս անկողինները, կերակուրք, բժիշկները, դեղերը են. հարկաւ հիվանդութենե ելնող շուներուն օգտփոխութեան համար դիպ մ'ալ պիտի հատկացվի:

Բժիշկներուն աչքը չույս... Տչուլ մ'ալ ավելցաւ իրենց... ո՞վ գիտե, ինչ փափաքով պիտի երթան իրենց հիվանդ շուներուն բով. անոնց բազկերակները պիտի քննեն, կուրծքերնուն, կանակնուն մատով դարնեղեն մերջը՝ ակունջնին պիտի գնեն. «այս ջուրն գգալ մը առտու, գգալ մը կես օրին, գգալ մ'ալ իրիկունը պիտի խմեր, ծանր բաներ մի՛ ուտեր, բանի մը օր իրիկնով ապուրով անցուցե՛ր. Նայեցե՛ր, որ շմսիք են. պիտի ըսեն»:

Շուներն ալ պոշերնին խաղցունելով պիտի հարցունեն.

— Ենչ մ'ալ ե՛րբ պիտի դար զիս տեսնելու:

— Վաղը:

— Վաղը դուրս ելնել կուզեի:

— Քանի մը օր մի՛ ելնեք:

— Գործեր ունիմ, շնմ կրնար տունը նստիլ:

Թող տեսնեն մեր հոտակողի աներես շուները, որ փողոցը մեկու մը ձեռքը հաց, պանիր և կամ ձուկ, միս տեսնելնուն պես՝ վրան կը ցատկեն և կը հափշտակեն. մտավաճառներու խանութին շէն դառալիք. թող տեսնեն և սորվին՝ թե պարկեշտ շուները ինչպիս կը հոգացվին:

Մ'ըջափ երախտապարս կընկը դմեղ հիշյալ տիկինը, եթէ շինելիք հիվանդանոցին քով բանա մ'ալ շինել պար մեր շուներուն համար, որոնց ձեռքն խալսելու համար տուներնիս միս տանելու, փողոցը հոց ուտելու մեծ պճաբություններ կը քաշենք:

— Երկա՛ր, ինչո՞ւ վերցուցիր կամիքներն:

— Անոր համար, որ շեղոքություն պահել ստիպվեցա:

— Ինչո՞ւ շեղոքություն պիտի պահես:

— Որովհետև շահերս այդպիս կը պահանջեն: Բայց երբ տեսնեմ, որ շեղոքությունն շահերուս դպչիլ կսկսի, այն ատեն շեղոքությունս պիտի կորսընցնեմ:

— Փառք աստուծոս, գրելու բա՛ն կը պակսի. դիվանագետներու վրայոր գրելու տեղ՝ աղջիկներու վրա կը գրեմ, բոքոբոյներու, մանիֆեստներու վրայոր խոսելու տեղ՝ մուտաներու վրա կը գրեմ, դիվանագետները կամթելու տեղ՝ աղջիկները կը կամթեմ:

— Թող կուտա՞ն:

— Ինչո՞ւ թող շպիտի տան, աս ալ քաղաքականության վերաբերյալ բուն մը չէ ա՛, աս խնդրույն վրա մի՛ գրեր, ան խնդրույն վրա զգուշությամբ գրե՛, մյուս խնդրույն հետ զգուշությամբ վարվե՛, ասոր վնճը:

— Եթե կուզես՝ խոհեմությամբ մի՛ վտրվիր, Տպագրական տեսչության նոր ազդարարությունը կարդացիր ա՛: Օր մը կը նայիս, որ առավանց գրաւենյակդ երթալուդ պես՝ դրասեկանիդ վրա թուղթ մը կը գտնես. կտանես և կը կարդաս.

Վեկատելով, որ Թատրոնը այսինչ թվույն մեջ այսինչ հոդվածը հրատարակած է, թվականես միևն էրեք ամիս դադարելու պիտի մնաս:

Այս թուղթին վրա կսկսիս երեք ամիս պատիլ Պուլսո փողոցները:

— Գոնե փողոցները մարտը և կանոնավոր ըլլալին... մարդս այնչափ հոգնութիւն չէր կրեր: Բայց ինչո՞ւ պատիմ. երեք ամսվան համար դորժ մը կը դռնամ:

— Ի՞նչ գործ:

— Նիկողոս մարգարեին պէս գուշակութիւններ կրնիմ. պատերազմի գաշտն լուր կը դուշակեմ, Պատիբեթի՞ կը տանիմ կը ծախեմ:

— Մտակ կուտա՞ մի:

— Ինչո՞ւ չսխախ տա... շատ նեղը մնամ նե՛ Բսթի կերթում քորիչ կը հանեմ, հատը մեկ ոսկիի կը ծախեմ:

— Հանողը հաննց զանոնք, ալ շմաց, որ հանես:

— Եղբայր, դուն ալ բոլոր գոննքը կը դոցես կոր. քու հաշվով մարդս անթութենն մեռնելո՞ւ է:

— Ի՞նչ կարծեցիր հասցա, առ ժամանակի մեջ գործ գտնելը գյուրի՞ն բան է:

— Վիստատանութիւն մը կը գրեմ ու կը հրատարակեմ:

— Անոթի մնալու համար ազնկ գործ է:

— Վաճառականի մը քով գանձապետ կըլլամ, օրին մեկն ալ սնտուկը կառնեմ, կը փախչիմ:

— Զեռքեդ չգար:

— Ասոր վե՞րջը:

— Ասոր վերջը խելոց ժողովելով անանկ հոգվածներ կը գրես, որ մեկուն չեն դաշիր:

— Կաղաչեմ, խնդրո մը վրայ երգիծական հոգված մը գրած՝ ունի՞ս, որ մեկու մը չդաշիր, գրած ունիս եթե անանկ բուն մը՝ ցցուր ինձի, որ իբրև օրինակ առչես դնեմ ու անոր հետեիմ:

— Գրած չունիմ, դուն գրել աշխատելու ես, որ չպոցվիս:

— Օրինակի համար, մի՛ ըսեր, թե օրհորդ Մարգարիտը ամէն օր առօրվնե մինչև իրիկուն կը պատի և տունը շնտիր բնով, այլ ըսե՛ թե շատ պատիլ պատիվ ջերբեր ազգիկներուն, մի՛ ըսեր՝ թե Պատիբեթը, Լեվրնթը. Վախրը՞, Լա Թյուրեխը՞, Լազիբը սուտ լուրեր կուտան կոր, այլ ըսե՛ թե քաղիքներուն շխալներ սուտ լուրեր տալը. մի՛ ըսեր՝ թե այսինչ էֆենտին քանի մը ասրիե ի վեր ազգային դորժերու շնորհիվ կուտրի. այլ ըսե՛ թե ով որ իր խանութը, դորժը կը ձգե և ազգային դորժերն զուրս շեջներ, չի կրնար պատիվ և համարում դռնել. ոչնայևս բսելով մարդ վիրավորած չես ըլլար:

— Ետտ ազնկ, այնպես կընեմ...

— Սկսե՛, նայիմ:

— Լավ. պաշտոնի գլխի գտնվողներուն շվաչեր օրը երկու անգամ հրա-
ժարական տալ:

— Տեսա՞ր, մեկու մը շոպալ:

— Պողոս¹² առաքյալը տակից տասնիներ դար առաջ Տիմոթեոսին և
Նովմենոցիոց շրջաբերական մը գրից և այս շրջաբերականը պատրիարք մը
ստորագրեց:

— Տեսա՞ր, ինչ անուշիկ կըլլա կոր:

— Քաղաքական ժողովի անգամ ըլլալով՝ դատ վարող մեկու մը պոնո
դրկելը ազեկ բան չէ:

— Աս ալ ազեկ:

— Պարապ բան է մեկուն ըսելը՝ թե ես քուկին ստակիդ պետք չունիմ,
բանի որ անիկա քեզի ստակ տալու խոսք մը ըրած չէ և մանավանդ թե անուշ-
դակի կերպով քեզի ստակ շտալիքն ալ հայտնի է:

— Տեսա՞ր, այս եղանակով ոչ ոք կը վերավորվի:

— Լուր մը չեղած ատենը հավիլված հանելը պարզապես ավազակու-
թյունն ընել ըսել է:

— Այո՛, այնպես է:

— Միշտ երկու կողմը կտարավելով քալող և ինքզինքը քուլալերի տվող
կրոնավորներին զգուշանալու է:

— Ճիշտ է:

— Ըսել է, որ այս եղանակով հարչուր տարի ալ գրելու ըլլամ՝ բնավ չեմ
գոցվիր:

— Այո՛:

— Տեսնե՞նք:

— Տեսնելու հարկ չկա, աշխատի՛, որ այս ընթացքին չչեղիս:

— Բայց թե որ այս ընթացքին մեջ խղզվելու ըլլամ՝ այն ատեն ի՞նչ
պիտի ըսես:

— Այն ատեն պիտի ըսեմ, թե ով որ լրտգրին շոքովելուն կը փափարի,
պետք է որ իր ձևարմից դադարեցունն զայն: Մնաք բարով:

— Երթաք բարով:

28 հունվար 1878

Փամանակով իմաստասերին մեկը ըսած է. «Թի՛չ խոսե ու շո՛ւտ մտիկ
ըրևո:

Թեպետ և որոշ շփացվիր, թե իմաստասերն ո՛ր պարսպալի մեջ ըսած

է աչդ խոսքը, բայց կը կարծիքի, թե տասը կանգուն երկայնութեամբ հողիած-
ներ գրող խմբագիրներն մեկուն ըսած ըլլաւ. հա՛վանահան է նաև, որ պար-
տատերն իրմե ստակ ուզելու գոցած ըլլաւ և սնոր ըսած ըլլաւ. կրնա ըլլալ, որ...
բայց ի՞նչ փուշթ մեզ, որու ուղև, թող անոր ըսած ըլլաւ, բավական է, որ աչդ
խոսքը շատ իրավացի խոսք մըն է, որովհետև շատ խոսողները բան մ'ալ չեն
խոսիր, ամենն շատ խոսողներն ամենն քիչ խոսողներն են, ասիկա այնչափ
հայտնի ճշմարտութուն մ'է, որ զհասպան մ'անդամ շիրնար ուրանալ:

Ուրիշ իմաստասեր մը մեր իմաստասերին այս խոսքին շատ հա՛վանելով
քալլ մ'ալ ինք ասով և քսով.

«Բնավ մի՛ խոսիր ու շարունակ մտիկ ըրն»:

Եվ թատրոնին վարուսուչըրը գոցվեցավ:

Վեցամսյա լուսնամբ աղպին և կատախարութեան մեծ ծառայութեանն:
Ճատուցանելու համար եթե աչսոր ընթերցողացս կը ներկայանամ՝ շիրնարի թե
խնդարու գիտաղորութեամբ է, որովհետև խնդարն առիթոված է՝ իբրև վնասա-
կար հասարակաց բարոյականութեան. այլ կամքելու ու միմիայն տեսածներս
պատմելու նպատակով Մասիսի ստորաք կիջնամ աչսոր՝, աղաչելով մեզ
ընթերցողները, որ խնդարն զգուշանան և զավելու բարբ բնավ շարտա-
սանեն:

Աչս հայտարարութեանն ընելու համար պլտիկ գեպը մը պատմելով կը
կնքենք մեր հառաջարանն, որ կնքված գինադադարին՝ պես անհատկնալի բան
մ'եղավ:

- Երկու քարեկամ ճաշարանի մը մեզ կը ճաշեին անցյալ շաբթու:
- Մանշուկ, հոշապ մը բեր, քսով մի՛ն:
- Հոշապը հայերին շունի՞, հարցուց մյուսը:
- Զտվեշտաշուք, պատասխանեց ընկերը:
- Անանկ է նև՝ մի՛ խմեր, հասարակաց բարոյականութեան վնասակար
է եղեր, ըսավ բարեկամը:

Ահա այսպես վնասակար ճանչցված ձև այն ամեն բաները, որ քիչ մը
զավելուով խառնված են:

Ընթերցող, գիտվածը անանկ բերով, որ ես ալ, շատ մը վառվառն հայ
երիտասարդաց պես, բրիտանացաներն գինաղոր առնվելու՝ խոսքին վրա հի-
վանգանամ և երկու ամիսի շափ տունեսս գուրս շելլամ. բայց երբ անցյալ
շաբթու իմացա, որ Բ. Դոնեն պատրիարքարան գրվեր է աչդ գինաղորադու-
թեան առաջմ հո մնացած ըլլալը, գիտվածը անանկ բերով, որ վրաս քա-
ղութուն մը դա և քիչ մը դուրս ելլեմ:

Աստված իմ, մարտաբազաքս որչափ փոփոխութիւն կրած է:

Այն թե՛ քան մը ծախելու, այլ բարեկամներես մին տեսնելու համար, առջի օր սակերիչներուն շուկային անցնիչ հարկ եղաւ:

Բարեկամս փնտռելու միջոցին՝ երկայնահասակ մարզուն մեկը երկայնահասակ խաչ մ'ի ձևովն առջևս ելաւ. խեղուչն դուրսս բացի և ինչպէս որ օրին է, երեսս խաչակնքեցի: Հազիվ թէ երկու քոչը տաի, երկու կարճահասակ մարդ ձեռքներին մեյ մեկ բուրվառ քոնած դիմաւորեցին զիս. խաչ մ'ալ հանելով երկըրայագութիւն ըրի և ճամբաս շարունակելու շինաց, քշոցնեմով երկու երէր չորի դեմս ելան: Մեկ կողմ քաշվելով Հայր մեր մը կարգացի, վրան ալ աղվար մը «Տէր, եթե զըրթունս իմ բռնառ»՝ մը ավելցուցի և սկսա ինքնիրմէս մտածել, թէ սակերչաց շուկային մեջ ե'րբ և սր՛ւ արդամբ շինվեր են շարժական մատուակերը: Ժամ մը ետքը հարցունելով տեղեկացաւ, որ այս մատուակերը սլաւութիւն հակառակ ըլլալով՝ թշնամվուչն մոտենալը տեսնելուն սկս՝ Պոլիս գաղթեր են:

Ճամբաս շարունակեցի դեպի Միրքեճի: Աստված իմ, այս որչա՛փ ավանակ, որչա՛փ կով, որչա՛փ ձի... մարդս ինքզինքն ախտաի մեջ կը կարծն... դազթականեն ավիյի տնտուն... և որչա՛փ աժան... քաննաց թուղթի՞՞ սղտիկ էջ մը, մինչդեռ Ֆիլեո մը կամ Վանա կատու մը դնել սզեա՛ վեց հարչուրնաց Դաղթեն սպիաս շես կրնար առնել:

Շիտակը խոտելով, աժանութիւնը շիրցի դիմանալ, կատոյի տեղ սղտիկ էջ մը տաի և առն տանելով, սենչակս դրի: Հեռեկալ օրը մեծ դարձանք տեսաւ, որ մուկ մը և կատու մը բոներ է. ուտաի և տուներու մեջ պահվելու արժանի խոնարհ անասուն մ'է: Միայն մեկ հանցանք մ'ունի, բաղձոցներու և սորձերու մեջ խոտ չձդեր, կտակ կոր... այնչափ անոթի է խեղճը: Իր քնթացքն չկրցի գուշակել, թե՛ սլաւութիւն հակառակ է, թե՛ համամիտ: Ուտաի սրոշեցի որ Նիկոդոս մարդարեկին՞ դիմեմ օր մը և սանկ սղտիկ գուշակութիւն մ'ընել տամ:

Ընթե՛րցաղ, առիթն օդուտ քաղե. ստանկ աժանութիւն քան տարին տեղամ մը կը պատահի¹⁰, նս օդուտ քաղեցի և պարծանք կրնամ քսել, թե նրեկայան խնդիրն ուրիշները ինքնօրինութիւն, անկախութիւն¹¹ և... թիւն վերջավորութիւնը ուրիշ բաներ վատակեցան, ես ալ գոնե իշու մը տեր եղա, և կարծեմ թէ պատմութիւնն ալ ջիշ մը կարեորութիւն կուտա այս րանին:

Խաղաղութիւն հրեշտակը վերջուպես եկավ Չորչունն¹²... շոգեկապով:

Ամեն մարդ կուրախանա, բայց ես չեմ ուրախանար, որովհետեւ հրեշտակներու վրա համակրութիւն չունիմ. որովհետեւ անոնք անոր ասոր հոգին առնելու համար կուղան, կերթան:

— Այս անգամվան հրեշտակը հողի շղիափ ստնե, գրամ պիտի առնե
եղեր:

— Գոնե սա հրեշտակը համուկինք ու Թզթադրամ քշելնք:

Թաչնդ կրսն.

«Տուտիա իր հապապումներովք մեծ սխալ կը դործն»:

Ես կրսնմ.

«Անդգիս՝ հապապմամբ գործած սխալին հետ մրցելու համար է»:

Թադուհին սունակապի պատվանշանք տալ ուզեր է Լորտ Պիրոնաֆիլտի,
բայց նա չէ ընդունիր:

Եթե ես քլլայի Լորտ Պիրոնաֆիլտի տեղ՝ կառնեի սունակապն ու բաշաներս
կը կասեի:

Չեզի բան մը ըսե՞մ. հրատարակի վրա պիլեքներեկ ավելի սուտ կը
պատի կոր, բայց բարեբախտաբար այս սուտերեն մեկ բանին Թերահանեի՞ս
պիլեքներուն պես մարդ չընդունիր կոր:

Կը հիշե՞ր, անցյալները երկերիս քսաննոց Թուղթ ավինը Չեքմեհեի մասն-
քը շինված ամբուսյանց համար. արդ, հիմա կրսնն թե՛ Ռուսիա առաջարկած
է եղեր, որ այդ ամբուսյանները ավրվին, և մենք ալ նորեն երկերիս քսան-
նոց Թուղթ պիտի տանք եզեր անոնց ավրվելու ծախուղը համար:

Ես այս գրուցյին շհափատացի, մանավանդ անոր համար շհափատացի, որ
Ռուսիա այս առաջարկափյունք չըրած՝ անձրևները զանոնք ավրեցին:

Ըսելիքս սա է, որ ամեն խոսքի հափառք ընծայելու չէ:

31 հունվար 1878

Աշխենիս լո՛ւյս... ինչպես որ ստիտուսթյունն եզած է, կուփն հաշտու-
թյուն պիտի հաշորդե, ինչպես որ հաշտուսթյանն ալ նարեն կուփ պիտի
հաշորդե:

Ճրկու հողի մեր կողմեն, երկու հողի ալ մեր բարեկամ Ռուսիա կողմեն քիչ
օրեն Ազրիանուարուսս մեջ հաշտուսթյան նախնական սկզբունքը պիտի ստա-
րաստեն եղեր:

Նախնական սկզբունք... դեռ ինչե՞ր պիտի լսենք, աստված իմ... բնա-

գիտութեան, քիմիարանութեան նախնական սկզբունքը լսած էինք, բայց հաշտութիւնը լսած չէինք:

Դասագիր՝ րք պիտի շինեն այս մարդիկը, ի՞նչ պիտի ընեն. արդո՞ք դեր. նորին եպիսկոպոսի հրատարակած քրիստոնեականներուն պես նախ նախնական հաշտութիւն ու վերջն ալ կ'ըրական հաշտութիւն մը պիտի հրատարակեն՞:

Իմ խելքս չհասնիր, միայն սա կը տեսնամ, թե համառոտ հաշտութեան մը պիտի հրատարակենք առայժմ, և եթե ժողովրդեան կողմեն լավ ընդունու. լութիւն դան, այն ատեն ընդարձակ հաշտութիւն մը պիտի հրատարակվի:

Սպասենք:

Վայրկեանն վայրկեան հշտերու կը սպասենք, թե՛ ցամաքն ու թե՛ ծովն... պալանով դաւիր հշտը շունինք:

Մեկ երկու օրի ի վեր դրուց կը պատի, թե՛ Անդղիս նավատորմիդը նեղուցն մտնու է, թե նորին ելիր է, թե կտքը դարձյալ մտնու է, թե վերջը նորին ելիր է: Եթե այս դրուցներուն ամենն ալ իրավ են, ըսել կըլլա, թե Անդղիս նավատորմիդին հրամանատարը հրահանգ ընդունած է իր կառավարութենէն, որ պարապ շնտի ու նեղուցն մեջ մը մտնու, մեջ մը կ'ընն:

Տար աստիճ, որ սա նավատորմիդին սպասելու տեղ մը որոշվեր ու մենք ալ դիտու ցավն խալսեինք:

Ընթե՛րցող, տարիս մը ի վեր է այս նավատորմիդին խնդիրը դուխնիս ունեցուց:

Նավատորմիդը նախ և առաջ Պեշիքա եկալ: Իր գալուն հետեյալ օրը խորհրդարանին մեջ հարցում մ'նշավ. — նավատորմիդը ինչո՞ւ Պեշիքա գնաց:

Լորտ Տերպի կարծելով, թե նավատորմիդին Պեշիքա սպասելը ազնկ տպավորութիւն չըրավ ժողովրդեան, հրաման ըրավ, որ Մալթա երթա, և գնաց:

Հետեյալ օրը ա՛ն քեզի հարցապնդում մ'ալ.

— Նավատորմիդը ինչո՞ւ Մալթա գնաց:

Լորտ Տերպին այս հարցապնդումին վրա նորեն Պեշիքա զրկել տվավ նավատորմիդը:

Նորեն հարցում մը.

— Ինչո՞ւ նավատորմիդը Պեշիքա գնաց:

Ա՛լ մարդու համբերութիւնը կը հատնի, մարդի՛կ, ըսես իրենց, սա նավատորմիդը ձերն է, նավատորմիդը ըսածդ ալ մարգագետնի մեջ շալակի, ալ

ծովու վրա. տեղ մը որոշեցնք ու հոն մնա: Այս չքրին, այլ միայն հարցապնդումով մարդը շվարհացուցին մինչև հիմա:

Շատ հավանական է, որ այս անգամ ալ հարցապնդումներ եղած ըլլան, թե ինչո՞ւ նեղուցնն մտեր է, թե ինչո՞ւ նեղուցնն էլեր է. Լորտ Տերպիի ալ հարը հասնելով, իրեն սպղմած հարցապնդումին համեմատ՝ նախատորմիդին մեյ մը նեղուցնն էլնելու, մեյ մը մանելու հրաման պրկած ըլլա, և այս է պատճառը, որ նախատորմիդը մեյ մը ներս կը մտնէ, մեյ մը դուրս կելնն կոր:

Տեսնենք, սա կատակերգության վերջը ո՞ր պիտի երթա:

...

Չմտածանք բսելու, որ Անգգիս նախատորմիդին պես մենք ալ շերքեզներն՝ սնինք, որոնց համար շներ կրնար կոր բնակելու տեղ մը գտնել:

Սմբուպաչի կողմէն դուրս ելնեն անոնք, կրտն: Կառավարությունը Սմբուպաչի կողմէն քրեկէ կուտա և Ասիս կողմը կը գրկէ:

Ասիս կողմէն ալ շներ ուզեր, կրտն:

Ո՞ր գրկենք:

— Սմբուպաչի և Ասիսի կողմերը մի՞ գրկեր տե, սրբիչ ո՞ր կողմ կուզեր նն՝ գրկեցեր: Փառք տատուծո, տեղ շկա չի՞ չա:

Հարմանալին հոն է, որ օսմ. երեսփոխանական ժողովն՝ ալ շկրցով չար վերջին նիստերնն մեկուն մեջ սրոշում մը տալ այս մասին:

Լսածնուս նաչիլով՝ մեր աղղենն ալ բունի մը կրտնալոր ամեն, ս. պատրիարքին երթալով, աղաշնք են աղաշիչ Բ. Դուրք, որ հաշարնակ գչուղերն ալ շքրկվին:

Ըստ մեզ՝ այս առաջարկությունը պարապ բան է:

Կառավարությունն իսկ եթէ գրկել ուզն՝ շերքեզները շնն երթար, ինչու որ հաշարնակ գչուղերուն մեջ գողնալու բան շմնաց: Իսկ եթէ կա՝ այն ատենն ալ քյուրտերը շնն թողար, որ շերքեզները մոտենան, սրովհետե կրենց շահուն կը դաշի...

...

Գիվանադետներ, թաղափորներ, կայսեր, ամենքը միտերբան «Քրիստոնեից վիճակին բարվորում» կրտն, ի վերա այսր ստեննաչիի ես իմ վիճակիս մեջ բարվորում մը շնն կրնար կոր տեսնել: Արդյար ինձի՞ այնպես կուզա կոր, որովհետե կրտն՝ թե մարդս որչափ ալ նրջանիկ ըլլա, դարձյալ իր վիճակնն դժգոհ կըլլա. արդյար նախանձելի վիճա՞կ մ՝ունիմ, կրտն կոր երթնն ինչնիրմես, սա մտածությամբ՝ թե գիվանադետները իմաստուն մարդիկ են, և հարկավ, իմ վիճակս ինձմե աղեկ պիտեն:

Քայց ոչ, սկեպտիկությունը մեկդի, իմ վիճակս պուլլարի մը վիճակնե
ազեկ չէ:

— Սթե աչդպես է, քրիստոնյա չես: Քանի որ քրիստոնեից վիճակի բար-
վորում կըսեն և քու վիճակդ չեն բարվորեր, ըսել կըլլա թե՛ կա՛մ վիճակդ
բարվորելու պետք չունի, կա՛մ քրիստոնյա չես:

Իմ վախս ալ ան է. վիճակիս բարվորումը իրենց ըլլա, քրիստոնեություն
մը ունեի՞ դոնն ան մեզ շխաղա. թերևս ապագային պետք կըլլա... Թուսիս:

- Տոբթոր Ա...ք կը տեսնե՞ք կար:
- Բնամ տեսած չունիմ, կերեա որ պահելուամ է:
- Ինչո՞ւ:
- Վախեն:
- Չերբե՞ղ է, որ վախեն պահվաթի:
- Չերբեղ չէ, քայց շերտերեն ավելի մարդ մեռուց այս ձմեռ:

Մեծ. Համբարձում էֆ. Աշաճաճյան.

Տիրաւոյ բարը, որ հայոց համար հաճախ կը գործածես, սահմանադրու-
թյան և ազատության դարուս մեզ խիստ անախարժ կը հնչի կոր ականջիս,
որովհետև գերիներու, ստրուկներու և շունչերու համար կը գործածվի ընդհան-
րապիս այդ քու սիրած բարը:

Ներկեցիր համարձակութեանս, քայց կը խնդրեմ, որ եթե կարելի է, պզտիկ
զոհողութեան մը ընելով՝ այդ բարը շարժածեր այսուհետև հայոց ազգին հա-
մար:

Որով մնամ ստաշվան պես
Հ. Հ. Պարոնյան

- Ի՞նչ է, ի՞նչ կա, ի՞նչ կըլլանք կոր, ի՞նչ է եղեր:
- Բան մը չէ, պուլլար ազգիկ մը:
- Ո՞ւրեք առիթ:
- Աճի Չեղմի մահալիպիճիին խանութին:
- Մահալիպիճիին ազգի՞կ ալ կը ծախի կոր:
- Ոչ, շերտեր մը հափշտակեր է եղեր ու...
- Անկարելի է:
- Տանիմ ըսելնի...

— Մտա է:

— Հսելնիքին քա...

— Սխալ է:

— Քանի մը պուրաբներ տես...

— Ջրպարտութուն է:

— Տեսնո ու առիք են:

— Չիմ հալտար:

— Ինչո՞ւ:

— Մեզա ըսե, իսլամ մը անանկ բան կընե՞, ադա՞ ես:

— Ինչո՞ւ:

— Քասթանպուլուի երևափոխան Մուսթաֆա էֆենտին անցյալ նիստին մեզ ըսեր է, թե շիրքիզները իսլամ ըլլալով, սնրապարծութուններ չեն կրնար ըրած ըլլալ, հետևաբար իրենց վրայոք պատած զրույցները զրպարտութուն են:

— Սթե ալդպես է, շեմ պնդեր, թերես աղջիկը գողցած է ղչերքեզն:

Միտքս բան մը կու, շնուցած հարցունեմ:

— Ո՞վ դուք, որ գրամանիշ կաններ, վերջը ի՞նչ կրնիք այդ գրամանիշները. ես առածներս կը պահեմ կոր, սրովհետեւ մարդ շունիք կոր:

Սրեկ Թերսհանիի գրամանիշը¹⁷ չէր անցնիր. — Ինչո՞ւ. — Սրովհետեւ կեղծն է հրատարակիչը եղերս Այսօր ալ Քաթալպայիւնը¹⁸ չին ընդուներ. — Պատճա՞ռ. — Սրովհետեւ կեղծն է աղվիք: Վաղն ալ Շիրքեթի¹⁹ և կամ ուրիշ տեղի մը գրամանիշը շպիտի քալե. — Ինչո՞ւ. — Սրովհետեւ կեղծը պիտի ելնե:

Ճաթելու կետը այն է, որ կեղծը ելած ըլլալուն համար իսկն ալ չեն ընդունիր, շքնդունելին դատ կեղծն իսկին կամ իսկը կեղծեն դատապանելու համար դուրսութուն մ'ալ չեն ցցուներ, որ ես ալ քովս գտնվածներուն կեղծ ըլլալը կամ ըրլալը հասկնամ: Սատանան առնե մեղքերին, քայց ինձ այնպես կը թվի, թե՛ դիտմամբ չեն ցցուներ կեղծին ու իսկին մեջի ամբողջութունը, որ իրենց հանածներն ալ շքնդունին:

Եթե այս ընթացքը հաշոգի, վաղը ես ալ հանուն Մասիսի ապարանի 50.000 դուրուշի գրամանիշ պիտի հանեմ շրջաբերության. և ամենքը բշեղին ետքը՝ «էֆենտիմ, ատունց կեղծն են շիներ» քսելով, մեկն ալ շպիտի ընդունիմ: Եվ մինչև հիմա շքնելս կարծեմ ըիջ մը անխահեմութուն է:

Հիմա հարցուր ինձի թե՛ մինչև հիմա ի՞նչ ըրեր ե ի՞նչ կրնես:

Առաքալին²⁰ ըսածը կրնեմ կոր. «Այլ ընդ լացողս, խնդալ ընդ խնդալ-ցողս»:

Ըսենք թե՛ Մուստաֆա էֆենտին կը տեսնեմ, որ տխուր նստեր ու կը մտմտա, ես ալ դիմացը կը նստիմ տրտում ախար ու կսկսիմ մտմտալ: Անդին կերթամ, կը տեսնեմ, որ Տանշտ աղան Բեթրոյին հետ ձեռք ձեռքի տված կը պարենն՝ կամացուկ մը Բեթրոյին քովը կերթամ ու «ձեռքդ ինձի տար: կըսեմ, ձեռքին կը բռնեմ ու կսկսեմ պարել:

Իսկ եթե մեկը տեսնե զիս՝ և հարցունե, թե ինչո՞ւ կուրախանաս, կը պատասխանեմ.— ուրախանալու բան մը չունիմ, խնդացողներու հետ խընդացած ըլլալու համար է, որ կուրախանամ:

Տեսնե՛նք, առաքչալը ի՞նչ վարձատրութիւն պիտի ընե ինձ՝ յուր խոսքը կետ առ կետ գործադրած ըլլալու համար:

Լրագրաց մեզ նախատորմիդի վերաբերյալ ծանուցում մը կարդացի՞ր: Ընթերցող. Պեշիքաչի ու Կ. Պալառ մեջտեղ նախատորմիդ մը կարսված է, գտնողին մեծ պարգև պիտի տան եղեր:

Մինչև այսօր աչդ նախատորմիդին ո՛ւր ըլլալը շփտնալնուն վրա կը դարմանամ կոր. ևս ծանուցումը կարդալուս պես ո՛ւր ըլլալը խեղուչն գտա:

Ըսե՛մ ձեզի, թե ո՛ւր է աչդ կորսված նախատորմիդը, պարգևը առնել կուտա՞ր ինձի:

- Այո՛, ըսե՛, և շո՛ւտ ըսե:
- Զերքեղներուն քովն է:

5 Փետրվար 1878

Անդդիտական նախատորմիդը վերջապէս գտնվեցաւ:
Կղզիներուն²² առջեք եկեր նստեր է... առաջ գալու կամչնա կոր:
Ինչո՞ւ եկավ այս նախատորմիդը:

Հանդիստ եղիք, շարութիւն ընելու համար եկած չէ, բարութիւն ընելու համար ալ եկած չէ, միմիայն Արևելքի մեջ յուր պատիվը կոտորել շտալու համար եկած է եղեր:

Անդդիտ կառավարութեան ըսեր են եղեր թե՛ եթե քու նախատորմիդդ Պօլիս շկարենաս մտցնել, մեծ պղտիկութիւն կը հրավիրես վրադ:

է՛հ, ընթերցող, մեկը քեզի առանկ խոսք մը ըսեր են՝ հարկավ դուն ալ պղտիկ մնալ չէիր ուզեր ա՛:

Կըսվի թե Գաղղիտ և Իտալիտ կառավարութեանց ալ նախատորմիդները քիչ օրեն պիտի գան, որպեսզի անոնք ալ պղտիկ չմնան...

Ի՞նչ հարկ կա աս ու ան պղտփի ձգելու... Խուլլ ատու է որ մեծեան:
Գոնն հումանիան, Սերվիան ու Սե Լեոն ալ՝ պղտփի շննալու համար՝ նա-
վատարմիդի տեղ տաննական կտոր կտոր դրկեն:

Ռուսիան ալ ըսած է եզեր, թե՛ ի՞նչ նպատակով որ Անդրիս նավատոր-
միդը ներս մտավ, նույն նպատակով ես ալ պիտի մտնամ:

Ինձ ալ հրամմե:

Ող զուք, որ սքիշի քով երբեմն պղտփի մնացած էր, և որ կշտներկնուղ
մեջ բնավ մնկու մը քով պղտփի իջնու շեք ուղեր, ելն՝ ք ամենքնիդ ալ հոս
եկեք:

Ըսելիք մնա՞ց:

—

Օսմ. երեսփոխանական ժողովո առժամանակյա կերպով դադրելուն վրա
ի՞նչ կարծիք ունիք:

Ես շատանց ի վեր, ատոր քայլած օրեն ի վեր, կը դուշակիի, որ այս
ժողովն օր մը կա՛մ երեք ամսվան համար պիտի դոցվի և կա՛մ քուրբովին
պիտի խափանի:

Հարցուք հիմա ինձի թե՛ ի՞նչպես կը դուշակիիք:

— Ի՞նչպես կը դուշակիիք:

— Որովհետեւ, կըսեր ինքնիրմես, Փատրոնիս մեջ ոչ թե նախարարի մը՝
այլ օտանիի մը դեմ եթե երկու խոսք ընեի՝ իսկույն ամիս մը կը դադրեցնեին
Փատրոնը. իսկ եթե քիչ մը ծանր կոխեի՝ կը խափանեին զայն: Ասուք ինք-
նիրենս ըսելիս կտրք ստ եղբակացութլունը կը հանեի, թե՛ քանի որ այս
երեսփոխաններն ամանք շերքեղներուն դեմ, նախարարներուն դեմ ծանր ու
երկար հարներ կը խոսին, անպատճառ չբարբրելի պիտի դոցվի օր մը: Մինչև
անգամ կըսեր մտաքս, թե ասանց տարեկան երկու հարյուր թուղթ ալ արվելու
չէ, որպեսզի հաջորդ երեսփոխաններն ազատախոսության եսանդեին քիչ մը
չափավորեն՝ մեզնե օրինակ տանելով:

Մինչդեռ կատարութլունը դորք, նավատարմիդ և այլն կը դրկեն հոս
իրենց շահն ու պատիվը պաշտպանելու համար, Զամարճյան մեծիմաստ
պատվելին ալ բուռատարմիդ մը կը դրկե Փուլեջին դեպ. Նար-Պեյի Նախնական
և Կրթական Քրիստանեականները որպես թե պաշտպանելու համար:

Զամարճյան պատվելին ո՛րչափ ալ կեղծե թե՛ դեր. Նար-Պեյի Քրիստո-
նեականներուն պաշտպան հանդիսացած է, դինր ճանչցողները չեն խաբվիր-
և գիտեն թե՛ այդ Քրիստոնեականներուն վնասելու նպատակով է, որ մեծի-

Ճաստ Պատվելին՝ դանոնք կը պաշտպանես ըստ առածին թե՛ Պատվելինը պաշտպանված դրքերը գպրացնիրեն կը մերժվին:

Կըսեն թե՛ Պատվելին շատոնց ի վեր առիթի կտպասե եզեր գեր. Նար-Պեյին շարիք հասցնելու համար. ստատնան ներկայացուց տախթը, Պատվելին ալ շիտիցուց դաշն:

Կըսովի նաև թե՛ գեր. Նար-Պեյ միտք ունի դատ բանալ և իր Քրիստոնեա-կաններուն տպագրութեան ծախքը Պատվելինն պահանջել:

Որկու տող ալ բժշկական:

Ավետիս անոնց, սրոնց սրովայնը խիստ պինդ քլլալով, զորովոր լուծողական գիզերու կարտառթումն ունին:

Այս օրերս անանկ զորովոր լուծողական դեղ մը գտնվեր է, որ ծայրահեղ որովայնասպինդ մարդոց անգամ ազդեցութեան կընն կար: Այս գեղը հակասակ իր զորութեան, շատ ալ աժան է, այնքան աժան, որ պետք շունեցող ալ կընա աննել:

Արդ, այս գեղը սրիշ բան չէ, եթե ոչ կովու միս, որ այս օրերս օխան ի դին 100 փարաչի կը ծախվի գրավաճառներու քով... մտավաճառներու քով պիտի ըսնի:

100 փարա տալով, մարդ կրնա ասուք քոան հոգիի լուծում տալ, մինչդեռ եթե դեղագործի երթաս՝ 8—10 դրուշ պիտի տաս մեկ հոգվո համար, և այն դեղն ալ շատ անգամ օգուտ չընելու իմ ըսած գեղս անանկ երկու երեք անգամ լուծում ավողնիրեն չէ, այլ շարաթներով, ամիսներով և եթե առաջը շահնեա՝ տարիներով կը բշե...

Աղքատաց համար սղվոր տախթ... ձևերն փախցունելու շար:

Տեսարանն է հմին-հոնյու²³:

Հուշին մեկը բաղմութեան մեջ յուր ձևերը սխալմամբ բովինին բաճկոնին դրայանը տանելով՝ ժամացույց մը առնելու միջոցին կը լուծվի:

Իսկուչն ոստիկան մը կը հասնի:

— Ինչո՞ւ կը բռնեք կոր. ի՞նչ ըրի ես, կը պոսա հուշնը:

— Առանց ամշնալու կը պոստ՞ս կար ա՞լ:

— Ինչո՞ւ շախարի պոսամ, թող ավիք օձիքս, ի՞նչ ըրի ես...

— Ի՞նչ պիտի ընես, սա մարդուն ժամացույցը կը գողնալիր կոր, անտահամար բռնեցինք:

— Անտանկ է նն՝ տտոնք ինչո՞ւ շեք բաներ կոր, քսալ գողք, շուրջք
գանձած շերտնեկնն ու պաշարպաղաքները ցուցքնելով:

— Լսո՛՛:

— Թո՛ղ ավեր օծիրտ, ճանդ՛՛մ, ևս այ կամա՞վոր ևս:

— Տալի՛:

— Աս ի՞նչ անիրաւութիւնն է... հա՛վասարութիւնն կրսնն և խարութիւննը
չեն զերցըներ:

Ոչ ոք կարե Երկուց տեւանց ծառայել:

Մենք շատ ժիր մարդիկ ըլլալու ենք, որ այսօրվան օրս երկու տերերու կը
ծառայենք, և անտանկ տերերու, որոնց բնավարութիւնն իրարու ա՛յնքան ներ-
հակ են, որքան որ շուրջ կրակին կամ որքան որ Արեւելյան Մամուլը Չա-
մուրճյան պատվելիին: Թրինակի համար, եթէ մին հոս եկուք ըսն՝ մյուսը՝
անդին դնա կրսն, եթէ տնդիինք էլ ըսն, ասգիինք նստն կրսն: Ասոնց որի՛ն
հրամանք կատարել, որի՛նք շկատարել, ո՛րն ընդունիլ, ո՛րք մերժել...

Մտաայել կրսնմ նե՛՛ անտոնց սպասաւորութիւնն կրնենք ըսել շե՛՛մ ուզեր.
սխալ շհասկցովի.— ըսել կուզե՛՛մ թե՛՛ և ոչ մեկան սիրուք կտարելու համար՝
հետերնին անուշութեամբ կը վարվինք, ինչպէս որ քաղաքավարութիւնն այ
այսպէս կը պահանջն:

Մին ինձի կրսն.

— Գնա սա մարդուն ըսն, որ հոս դա:

Հաղիվ թե կերթամ ըսելու՝ մչուսը հտեկա կը կանչն ու կը հրամայել.

— Գնա՛, ըսն սա մարդուն, որ հոս շլու:

Հիմա դուն իմ տեղս ելիր ու դորժ տես նայիմ:

Ի՛նչ ընեմ, ես ալ երկուքին ալ խոսքը հա՛վատարութեամբ տեղը տանելու
համար կերթամ այդ մարդուն կրսնմ.

— Էֆենտիմ, նախ եկուք, հետո մի՛ դար, ու նոր հրահանգի սպասու:

— Սս ալ քու տեղը ըլլամ նե՛՛ ո՛րք քեզի ավելի շահաւոր է՝ ան կրնդու-
նիմ, մյուսը կը մերժեմ:

— Ահա դժվարութիւնն ալ հոտ է: Եթէ երկուքին որին ավելի շահաւոր
ըլլալը գիտնայի, քսածդ մինչև հիմա կրննի. առայժմ երկուքնն ալ վնասն
ուրիշ բան մը տեսած չունինք:

Ի վերա այսր ամենայնի, ինձի այնպէս կը թվի, թե քանի մը տեր ալ
ավելի ըլլա նե՛՛ պիտի կտրենամ ծառայել:

Ձեզի ի՞նչպէս կը թվի:

Պարոն Կլատսթընին պես ես ալ ամեն օր մեյ մեկ հարցում պիտի ընեմ:
Պատասխան սովեք...

Մայրաքաղաքիս լուրս կառավարները աղգային քաղաքապետ զինվոր գրված են, թե քաղաքապետ զինվորները կառավար եղած են:

Քանի մը օր առաջ հիսունի շափ կառք տեսա իրարու հոռու, որոնց վարիչներն էին քաղաքապետ զինվորները:

Մեկին ի մեկ առջեցա մնացի, քանզի, թեպետ և ձիավար զորք տեսած էի, քայց կառավար զորք տեսած շունեի Թերես, կըսեի ինքիբնես, այս խոսքերը նոր կազմված ըլլան:

Ի՞նչ ընելու համար:

Պատերազմական հմտութեան շունենալովս հանդերձ՝ վերջապես որոշում տվի, թե կառքով պատերազմի շերթցվիր, անպատճառ ուրիշ բան մը ըլլալու է, և կառքին ետեկն դացող մեկու մը հարցուցի.

— Ո՞ր կերթան այս կառքերը:

— Զդիտեմ:

— Ինչո՞ւ չգիտես:

— Լենդին գնա, պե մա՞րդ:

— Ինչո՞ւ անդին երթամ:

— Ծս ցաղ շունիմ տե, երկու սահաթ կայնիմ քեզի խո՞սք հասկցնեմ:

— Ինչո՞ւ ցաղ ունիս:

— Երկար քրիս:

— Ինչո՞ւ երկար քրի... ըսեք կողաշեմ, այս կառքերը ո՞ր կերթան կոր:

— Էֆենտիմ, մուհաճիր կը կրեն կոր:

Մուհաճիր կուգա, մեր կառքերը կառնեն, մուհաճիր կերթա, մեր կառքերը կը գործածվին, միրափոր կուգա, մեր կառքերը կուղեն, վիրավոր կերթա, մեր կառքերը կը տանին. հաց կուգա, մեր կառքերը կուգան կառնեն, հաց կերթա դարձյալ մենք կը տանինք. հասկցա՞ր հիմա:

— Հասկցա, շնորհակալ եմ. աղեկ ա՛, առուտուք թացված է ձեզի... ձրի շեր աշխատիր կոր ա՛... ձրի ալ ըլլա նե՛ ի՛նչ վնաս ունի եղեր... նեղ օրերու մեզ ամենքնիս ալ հայրենյաց օգնելու ենք:

— Անանկ է յա՛...

— Դուն ո՞ր կը նստիս կոր. կտորք ո՞ր պիտի տանիս վերջը:

— Պեյօղլու՞:

— Կառք անանկ ալ պարտալ պիտի երթա անանկ ալ, ես ալ նստիմ մեջք ու թերտ ելլամ նե՛ վնաս մը ունի՞ քեզի:

— Աս ո՞րչափ յաղր մշուշտերիներու հանգիպեցանք այսօր:

— Հայրենյաց օգնելու է, տղա՛ս:

Ըսելու շնորհ, ճարտը ծառ ծառ կրկան նայելով դնացի
Վերջապես անձնօրրության ու գոհուածության չկա սա արապահիճե-
տուն բով:

13 Փետրվար 1878

Քարե:

— Քարի եկար, պարոն երկար, աչսօր գործի շրացի՞ր:

— Զրացի, երկարիք աչ շունիմ:

— Ինչո՞ւ:

— Գործ շնաց որ երթամ, վարպետս ճամբա ավազ:

— Ի՞նչ պատճառի համար:

— Ազնի ծառայած ըլլալու համար, ինչու որ ճամբա աված որն ըսաւ:

Քե քու ճատուցած ծառայությաններեդ մեծապէս շնորհակալ եմ: Աւտի փա-
փաքելով, որ քեզի մեծ վարձատրության մը ընեմ, որոշեցի որ բովես հետա-
հաս և աչքս շահեմա քեզի:

— Հիմա ինչո՞վ կգրագիս:

— Օրվան խնդիրներով:

— Խոսե՞լ:

— Եթե քիչ մը համարձակ խոսելու, ըլլամ՝ շեռ վանտեր ա՛:

— Մի՛ վախնար:

— Հաս իմ խոստը՞ կարծեաց՝ օրվան կարեւորագոյն խնդիրներն մեկն
աչ առ է, թե քանի որ տաանց պարտերս դիզելու, ապրիլը անկարելի է մեզ,
զանե իմատութեամբ վարկելով պարտը չի վճարելու. գիտութեանը քորվեց-
նենք մեր պաշտակաց:

— Աս աչ գիտութեան է, պարտը շեռ առ, կը լմնա կերթա:

— Աչեպե՞ս չէ, վարժարանի հարցարձութեաններն աչ ձեզի պէս կարեւ-
րութեան շեռ աված աչս գիտութեան և շատ սխալած են:

— Ինչո՞ւ:

— Անոր համար որ, եթե ֆրանսերենի կամ անգլիերենի անդ աչս գիտու-
թեանը սորվելին մեր կրիտասարգները՝ իրենց պարտատերերը տեսնալու
պէս չէին շվարեր մնար. էին սկսել քննութիւլ, աչ համողիչ խոսքերով դահ
կրնեին իրենց պարտատերերը:

— Թաչ պարտը չվճարելու գիտութեանը սորվեցնելու անդ, եթե պարտը
չգիզելու արհեստը սորվեցնենք՝ ավելի ազնիկ ըրած չե՞նք ըլլար:

— Աչ, պարտը չվճարելը ավելի շահավոր է... աչս պարտը չվճարելը նոր
քան մը չէ: Քրիտասե իբր շորս հարչուք տարի առաջ է. քրիտասեութեան

շատ հին է... բայց ի՞նչ օգուտ, որ բրիտանականացուին աչտօր կը պաշտպանվի
և պարտքերնին չվճարողները երեսի վրա կը ձգվին... Ով որ ամպերուն՝
վրայնն անցած է, տեսած է հարկավ Սթրեբսիատը²⁶, որ կաղաչի Մոկրասա,
որ պարտքը շահաուցանելու արհեստը իրեն ուսուցանի:

— Թող այդ Սթրեբսիատը անվրոն հասնի:

— Ըսել է թե՛ շատ հին ասեններու մեջ ալ պարտք չվճարել կա եղեր:
Ճինշդեւ մեր խմբագիրներն ամանք կը պնդեն, թի իրենց միջոցավը տարած-
վեցավ այդ գիտութիւնը:

— Ասանկ ալ գիտութիւն չուած չունի:

— Մոկրասի պես մարդու մը դիմելով՝ անկե խորհուրդ հարցունելը կը
հաստատեն, թե այդ գիտութիւնը կարծովածին շուք դուրին բան մը չի:

— Իմ խելքս չի հասնիր գրամական զործերու, Մալիչին²⁷ դնա՛, անկեյ
կրտարչալ տեղեկութիւն կտանես:

— Արիշ ի՞նչ ունիս:

— Սա ցավալի շուքն ունիմ, որ էրդրումի մեջ քանի մ'ամիսեն մտրդ
չգիտի մնա:

— Ո՛ր կերթան կոր:

— Լեվենթի Թղթակցին նայելու որ բլլա, ամիսը բնակիչներն տար
հաղար հոգի թիֆուսն կը մեանին ելեր: Քաղքին մեջ ուխտուն հաղար հաշ-
վելով, ըսել կըլլա թե՛ ութ ամսական մեջ կարինը քոլորովին պիտի պարպվի:

— Լեվենթի գրածին մեջ սուտ չկա՞:

— Կարելի է որ չըլլա, բայց ո՛րչափ կա, խնդիրը հոն է:

— Երկու զերս զեղչներ:

— Գեշ չըլլար, որովհետեւ Լեվենթին քրածը քիչ մը անգթութիւն է կար-
ծեմ. գրիչը ձեռքը անկել և ամիսը տասը հաղար հոգի ջարպել:

— Մեզի վերաբերյալ ի՞նչ շուք ունիս:

— Զեղի վերաբերյալ մի... գարիին դինը բարձրանալու վրա է:

— Գարին ի՞նչ վերաբերութիւն ունի մեզի, թո՛ղ ավտորիտայիները մըտ-
մբտան, որ պարեջուր կը խմեն. թո՛ղ ձիերը մամտան...

— Մենք ալ մամտանք, որովհետեւ խահվեի տեղ դարի կը գործածենք,
հիմա ի՞նչ պիտի ընենք:

— Ասոված ողորմած է:

— Արիշ ի՞նչ ունիս:

— Քսահ մը լեցուն Թերսիանեի կեղծ պիլիթ ունիմ:

— Քաղաքական...

— Քաղաքական... քաղաքական սա ունիմ, որ սա կախիք լմնաչեն վեր-
ջը դիվանագետներուն շուքաքանչյուրին միջ մեկ մեհչան պիտի կառուցանեմ:

ամենուն արձաններն այդ մեհայաններուն մեջ պիտի կանգնեմ, և գլուխս բացած, անոնց երկրպագութիւնն պիտի քննեմ: Ասոնք մեր գիտցած ու հանչցած շաստվածներն շատ վեր են: Աստվածներուն կենդանիներ կը զոհեին. ասոնց մարդ կը զոհենք ու հարչուր հաղարհերով կը զոհենք: Ես ասոնցմէ վախցաւ: Մնաք բարով:

— Ի տեսութիւն:

15 Փետրուար 1878

Գեազանախորհուրդն²⁸ ո՞ր պիտի գումարի:

Լորտիսու ժողովին մեջ Լորտ Տիրակի ըսեր է, թե այս խնդիրը քաջ միտաւզ գնացած չէ:

— Թուրքիս պես, կըսեն հիմա մեր թշնամիները:

Բայց ինչո՞ւ այս խնդիրը քաջ միտաւզ գնացած չէ մինչև այսօր, կամ եթե գնացած չէ, դո՞նե քաջ մը ետ ալ գնացած չէ. ուր որ էր՝ հոն կեցած է, խնդիրը ի՞նչ հանցանք ունի. անդամալուծեցին խեղճը. ի՞նչպէս կրնա շարժի:

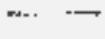
Հատ մեզ՝ խնդիրը ուր որ է, գեազանախորհուրդը հոն գումարելու է:

— Ո՞չ, Ռուսիան կառաջարկէ եղեր գումարել այնպիսի երկրի մը մեջ, որ Արեւելյան խնդիրն ընալ շահ չունենա:

— Եվ չե՞ն կըցած մինչև հիմա անանկ երկիր մը գտնել:

— Ո՞չ:

— Հույսստանի մեջ գումարեն թող, որ տուալժամ ընալ շահ մը չունենալեն դատ բազմական վնաս ալ տեսալ:

Շարաֆն արսորանաց շարաֆ է:

Արտահանա հրամանատար Հչուսիին Սասրի փաշան մշտնջենալոր բերդարդելութեան դատաւարաւելք է:

Որչափ ազնկ կըլլար եթե սա մարդը Արտահանա հրամանատար շրթած բերդարդելութեան դրկվեր... իր երեսին այսչափ վնաս չէինք տեսներ:

Անգամ մը խարվեցանք, և վնասվեցանք, երկրորդ անգամ չվնասվելու ամար հիմակվրն խոհեմութեան ձեռք աննելով, ասոսպրիլու ենք բանտարաններուն, որ ազնկ հակադրութեան ընեն վրան, որպեսզի միգուցի Արտահանա պես այս բերդն ալ սարսալելով մեկնի...

Բերդերու մեջ պահվելու որչափ մարդիկ բերդեր պաշտպանելու դրկեցինք...

Անդրխահան նախատորմիդին Կղզիներուն առջեկն էլնելուն ու Իզմիտի ծովածոցը կրթալուն պատճառը իմացա՞ր:

— Անցլալ օր գրած էինք ա՛, Թուսիո բանակը քիչ մը կտ քաշել տալու համար շհնուացա՞վ:

— Առջի օրը անտնկ էր, բայց այսօր սնանկ չի: Իզմիտի ծովածոցը Կղզիներնն ավելի հարմարութիւն ունի կղեր նախատորմիզը պահելու...

Ով Անդրխա, հպատակներդ պաշտպանելո՞ւ համար համրա հանկիր նախատորմիզդ, թն նախատորմիզիդ հարմար տեղ մը փնտռելու համար:

Նթն այս վերջինին համար է, Անդրխա հպատակներն այսօրվրնն Իզմիտ երթալու են, սրովհետե հոն ավելի հարմարութիւն ունին պաշտպանվելու: Ա՛յ նախատորմիզն իրենց կտեկն շպիտի դտ, ալ իրենք նախատորմիզին կտեկն պիտի երթան:

Վնախ և առաջ պետք է գիտնալ, թն Դարդանելն սրո՞ւ ձեռք պիտի մնա: Այսպես կը խոսի Պիտմարք իշխանը. այսինքն սրո՞ւ ձեռքը Դարդանելի վրա պիտի մնա:

Այս խնդիրն ալ նոր երեան ելալ:

Մենք՝ ներկա պատերազմը քրիստոնեից վիճակին քարելալությանը համար կարծելով, ինչպես որ դարձյալ ոչնպես կը կարծենք, և Դարդանելին ալ քրիստոնյա ըլլալը մեր մտքնն անցած շրջալով, առանկ հարցումի մը բնավ չէինք սպասեր, և այնպես համոզված էինք, թն անո՛ր ձեռքը պիտի մնա՝ որու ձեռք որ մնացած էր մինչև այսօր:

Մեր կարծիքը ծուռ, մեր համոզումը սխալ է կղեր: Պիտմարք իշխանին խոսքնն աս կը հասկցվի, որ Դարդանելն ալ այս օրերս կնքվեր ու քրիստոնյա է կղեր...

Զրույց կը պտտի, թն մեր նախատորմիզն այ կը համոզեն կղեր, որ քրիստոնյա ըլլա:

Թեպետև այս դրույցն անհավատալի է, քույց այնպիսի դարու մը մեջ, որ ամեն մարդ կրոնի ազատութիւն կը վայելի, անհուսալի բան մ՛ալ չի:

- Մարդ աստուծո, բերանդ բաց ու երկու խոսք ալ ինձի հետ ըրի:
- Քեզի հետ ի՞նչ խոսիմ, կնի՛կ:
- Ի՞նչ պիտի խոսիս. Թագուկ տուտուին էրիկը ամեն օր իր կնկանց նոր լուրեր կը բերն, կը նստի հետը կը խոսի քուլիթիրայի վրա, դուն բան մը չես

զսեր, հազար ու մեկ խոսքեր կը պատինն կոր... Մոսկոֆը եկեր է եղեր, նորեն գացեր է եղեր, ինկիլիպին տոնանման ատաներուն առջին է եղեր...

— Էքմեքճին աշտօր ալ հաց չըրաւ:

— Վերջեն Իզմիտ դացեր է եղեր...

— Էքմեքճի՛ն...

— Չէ, հանըմ, տոնանման, հիմա ալ Պարսաչի շուրերը պիտի երթա եղեր:

— Միան ալ քսաներկուքի ելեր է...

— Մոսկոֆ: ալ նորեն պիտի մանա եղեր...

— Ինչո՞ւ պիտի քուկին, կնի՛կ, գուն տանդ գործերը նայի:

— Ինչո՞ւ յայտի խոտնովիմ եղեր... Ինկիլիպը մեզի խարեր է եղեր...

կըսեք թե՛ կնիկները խարող կըլլան. տե՛ս...

— Գարձյալ անանկ է յա...

— Ճանըմ, ի՞նչ կուզեն կոր ատներ:

— Ճանըմ, սեպի քի տուններնիս միտաֆիր մը եկաւ տե, խահալե մը հրամացուցինք, խահալեն խմիչին հարք՝ դինի ալ բնրեք կըսե: Գինին կուտանք, խնձոր ալ բերեք կըսե: Խնձոր կուտանք, կերակուր հանեցեք կըսե: Կերակուր կը հանենք, կը նստի կուտե, ասկե վերջը՝ տֆրաչին թախըմը ինձի ավեք կըսե:

— Բա տեք սպարմյա, աս ի՞նչ տեսակ միտաֆիր է. ես զլլամ նե՛ շեմ տար, թող ելնե երթա:

— Ո՛չ կեղնե, ս՛չ ալ կերթա, քիչ մը ատեն ձեր ատներ մեզ պիտի մնամ կըսե:

— Չեմ ընդունիր, մեյ մ՛ալ տունս մի՛ գար կըսեմ ու հետք շեմ տեսնվիր:

Աս ի՞նչ է, ամեն մարդ միտաֆիրության կերթա:

— Ամեն միտաֆիր մեկ զլլար ա:

— Հիմա աս մոսկոֆը սոֆրաչի թախըմ շունի՞ եղեր:

— Ունի ամա, կուզե կոր. ես մինչե սր ձեր տունը միտաֆիրության եկա նե՛ շատ ծախս քրի կըսե կոր:

— Թող չի գար, մե՞նք տավեթ քրիներ:

— Կնիկ, խելջոյ հասնիր ըսի յա՛, կարճ կը կապեն:

— Սա ֆիտան: աս վաղը շմոռտա, նայե՛ որ խոտաշը աղեկ ըլլա:

— Մյուս ֆիտան: Ի՞նչ եղաւ:

— Մյուս ֆիտանս պատառ պատառ եղած է, բռնվելու տեղ շունի, շատ վրձակի մեզ է... ֆիտանիս վրձակը քիչ մը բարվորելու է որ...

— Պարապ տեղը ծախս մի՛ ընեք հիմա, անոր ալ վրձակը կը բարվորի... Խոտաշի քոնկրեին մեզ:

Սրամիտ աղայք միշտ կը սիրվին:

Հայր մը առջի գիշեր իր վեց տարու տղան դեմն առնելով, Քրիստոսնեականե՞նք, մը սկսավ հարցումներ րնել անոր:

Շատ մը բաներ հարցնելի ու պատասխաններն առնելի ետքը՝ հայրը հարցուց.

— Ըսի նայիմ, տղաս, Քրիստոսը սպաննուղները որո՞նք էին:

— Քրիստոսը սպաննուղներ՞ըը մի:

— Այո՛:

— Քրիստոսնեականիս մեշ անանկ քան շիտ, հայրիկ:

— Քող չըլլա, քրիստոնյա մը աշխարհի բանը չգիտնա՞ կըլլա՞ մի:

— Քյուրդերն սպաննած ըլլալու են, հայրիկ, չկրբեցներն ալ անոր հապուտները կողոպտած ըլլալու են:

— Ապրիս, տղաս, սքիկ օղի մը բն՛ր, ըսավ հայրը, և Քրիստոնեականը դոցեց:

17 Փետրվար 1878

Ի՞նչ մեղքս պահեմ, ես աչս հաշտութեան պայմաններին ալ բան մը չեմ հասկնար կոր:

Հաշտութեան պայմանները՝ որք նախ Քըզանլըք պիտի որոշվեն, քիչ մը ետքը Ազրիանուպոլիս պիտի ստորագրվին, քիչ մ'ալ ետքը Ալ-Սանֆանո՞ս պիտի կնքվին, մինչև սլոթս ո՛չ կնքված են, ո՛չ ալ մկրտված:

Արգլիք Քըզանլըքի, Ազրիանուպոլսու ու Ալ-Սանֆանոյի օգը կավրե՞ կոր հաշտութեան պայմանները, արդյոք հիմա քաղաք մ'ալ հաշտութեան պայմաններուն համա՞ր փնտտելու պիտի ստիպվինք:

Ի՞նչ դժվար սակարկութեան է աչս, աստված իմ: Իմ դիտցածս ու անսածս՝ սակարկութեան մը կրկու խոսքով լմննալու է:

Օրինակի համար.

Տուր ձեռքդ ինձի:

— Առ:

— Գորտաաղի անկախութեան:

— Շատ աղեկ:

— Մերվիս ալ անկախութեան:

— Ատոր ալ բան մը չեմ ըսեր:

— Բուժանիտ ալ անկախութեան:

— Չեր ըսածը ըլլա:

- Պուլլարներու ինքնօրինութիւնն:
- Դեմ կեցած ունի՞նք:
- Չերքեզներու և քլուրդներու ալ հայութիւնն:
- Աստր ալ բան չենք ըսեր:
- Մնաք բարով:
- Երթաք բարով:

Լմնցավ, դնաց:
Քրզանլըքին մինչև Այ-Ստեֆանո հաշտութեան պայմաններ...

Իմ կարծիքս, հաշտութեան պայմաններուն վրա հաշտութենէն ետքը պիտի բանակցին, և այս բանակցութեանը մեր կարծածն ալիւի երկար պիտի լինէ, և այն ատեն միայն պիտի վերջանա՝ երբ մեկ հացը հարցուրնոց թուղթի մը առնուլ սկսինք:

Քանի մ'օրն ի վեր պատած ղրույցները:

- Կնիկ, ստրաղթույթն:
- Ի՞նչ ըսիր:
- Ստրաղթույթն, ստրաղթույթն:
- Ատ ի՞նչ է, ատ ալ նո՞ր հանեցիր:
- Բարի եկար ըսել է... քաբ բաժիվայեթի... քաբ բաժիվայեթի...
- Ա՞ս ինչ ըսել է...
- Քեյֆո աղն՞կ է. քաբ բաժիվայեթի, քեյֆո աղն՞կ է, քաբ բաժիվայեթի...

- Բաշա պիտի առնելիք երեկ:
- Տենկի եկսթի, տենկի եկսթի, տենկի եկսթի...
- Ինչո՞ւ չստիր բաշան:
- Քազտա բահոթ, քազտա բահոթ...
- Եանըմ խենթեցա՞ր, ի՞նչ եղար:
- Ստրաղթույթն, ստրաղթույթն:

- Այս գիշեր ուտելիք չունինք:
- Թող չոճենանք, բավական է որ... տենկի եկսթի, քազտա բահոթ...
- Ստրաղթույթն:

- Զա տենկի եկսթին ձգն՝ ու դնա՞ բան մը առ ուտենք:
- Կնիկ, կեցի որվոնք սորվիմ, որ վաղը մյուս օր բարեկամները հոս մեզ ինչ են՝ քանի մը վարա վաստկինք: Քաբ բաժիվայեթի, բարի եկար, բաժիվայեթի, բարի եկար:
- Սրիւն հիմա խելրոգ ս՞ր էր...

- Աճելի եկավ, կնի՛կ, այսչափ շուտ գալիքը մաքնս չէր անցնելի:
- Ասկից վերջը սորվիս ու ստակ պիտի վասակիս հեն՛... վայ գլխուդ...
- Մի՛ վախնար դուն, անոնք շուտ շին երթար:

Պիտմարք բարեկամնիս կը պնդե, որ Գարգանելի խնդիրը խիստ մեծ ու ծանրակշիռ է...

Գերմանիս գործին չլար եղեր, որ Գարգանելի բանալին Թուսիս ձեռքը անցնի և ուզածին պես բանա ու գոցե անոր դռները:

Աղեկ ա՛, ատր դուրին Տամբան կա, բանալին քող դարձչալ մեր ձեռքը մնա, և առաջվան պես, ձեր ուղածին պես բանանք գոցենք, կամ ո՛չ բանանք, ո՛չ ալ գոցենք:

Ամուսնութեանց թիվն օր քան դօր նվազելու իրա ըլլալով, բարթալցիներն³¹ ասոր առաջքն առնելու համար դուրին ճամբա մը գտեր են. երիտասարդները ծեծելով կամուսնացնեն կոր:

Երիտասարդին մեկը Քարթալ ասն մը մեջ սենյակ մը վարձեր կը բնակե եղեր: Այս ասնց աիրուհին կուզե եղեր ազգիկը այս երիտասարդին առաջ: Երկու շարաթ առաջ կիրակի դիշեր մը հիշչալ առնը հյուրերով կը լեցնի:

— Ճանրմ, թագավոր ազան ո՞ւր է, ինչո՞ւ չի գար, փեսա ըլլալիք մարդը այսչափ ուշ մնալո՞ւ է մի:

— Ուր է նե՛ հարկավ հիմա կուգա:

Ժամը երկու կըլլա, երիտասարդը տուն կուգա պատկելու:

— Ծ՞օ՞, հրամաններ, թագավոր ազա, սանկ նստեցի՛ք, ո՞ւր մնացիք. եղբայր:

— Քիչ մը գործ ունեի այսօր, ներեցն՛ք. հիմա ալ սենյակս պիտի բաշտիմ, սրովհետեւ մինչև ժամը չոթը դիք ունիմ:

— Ի՞նչ կըսեր, թագավոր ազա՛, մեզի կը ծաղրե՛ր կոր:

— Ծաղրելու ի՞նչ կա:

— Բազմութենե շեռ ախորժիր նե՛ մենք կերթանք:

— Բազմութեանը ի՞նչ վնաս ունի իմ դիր գրելուս:

— Բահանան հիմա պիտի գա:

— Բահանան ի՞նչ գործ ունի...

— Տեր ողորմչա՛, պատկը ո՞վ պիտի ընե:

— Ի՞նչպես պատկ... հարսնի՛ք ունիք:

— Ճանրմ, ինչո՞ւ ասանկ կը խոսիք, դուք չե՞ք կարգվիր կոր:

— Ծ՛ս մի... խապար շունիմ:

— Խապար շունի՞ս մի:

— Ամենևին:

Զաթ... բաթ...

— Խապար շունի՞ս մի...

— Ինչո՞ւ կը դարնեք կոր...

Զաթ... բաթ...

— Այ, աչ, աչ...

— Խապար շունի՞ս հե...

— Ծո՛ Կարապետ, ինչո՞ւ կեցեր ես, դուն ալ շղարնե՞ս... Մարկոս,

Քորոս, դարկե՛ք...

— Այ, աչ, աչ, աչ... Թող տվեք, պիտի մեռցնե՞ք զիս... խապար ունիմ,

ունիմ, փետս պիտի բլլամ, մտոցեր էի...

— Հարսին ձեռքն բռնե՛ նայիմ:

— Բռնեցի:

— Մանկ եկուր նայիմ:

— Ծկա:

— Առջեզ նայե:

— Նայեցա... օֆ... օֆ... ոսկորներս շարդվեցան...

— Մինչև ցմահ տե՛ր ես, կը հարցնեք քահանան:

— Չեմ, չեմ, կը պտուս փեւան:

— Չե՞ս մի...

Բաթ... բլութ... բաթ...

— Խաման կը տեսնա՞ս կոր...

— Տեր եմ, տեր եմ, մինչև ցմահ տեր եմ... մահվընես ետքն ալ տեր եմ,

եւ ըսելիք ունի՞ր:

— Ապրիս, աղաս... ձանրմ, փետանիս հում տղա չէ ամա, դինքը դիտե

անողներ կան:

Ասակի արարողութիւնը կամ լավ եւ ծեծի արարողութիւնը կը

ստացան: Սքանաթի³² ա՛յ կայնելու կարողութիւն շունենալով, բաղմոցի մը վրա

կը պսակի: Հետեւալ օրը կանուխ կելնե բողոք մը կը հրե ու կրոն.

կը ներկայացունե խնդրելով, որ սա ծեծի պսակը լուծեն:

Երթալի քահանան պատուովոր կրոնական մ՛է, և մինչև հիմա ալ ապօ-

րոշմով որո՞ծի մը մեջ դտնված շղալով, կը հուսացվի, որ այս պսակի պա-

տուհի արարողութիւնը ուրիշի մը վրա ծանրանա:

Սակեք, կրոն. ժողովնիս քանի տարի պիտի զբաղվի այս խնդրով:

Արևելյան խնդիրը կարծես յուր քաղաքական կերպարանքը մերկացած ու հաշակի վերաբերյալ խնդիր մը դարձավ. յուրաքանչյուր կառավարութիւն յուր հաշակին համեմատ կուզէ ձեռն, կտրել զայն. միայն մեր հաշակը ձայն չունի...

Առակով խոսիմք:

Ինչպէս որ ես իմ բալթոս լայն կուզեմ, դուն բովիինդ նեղ կուզես, ուրիշ մը երկար կուզես, ուրիշ մը կարճ, այնպէս ալ կառավարութիւնը կուզեն, որ այս Արևելյան քալրոն լայն, նեղ, կարճ և միանգամայն երկար ըլլա:

Որո՞ւ հաշակը պիտի դժհացնենք:

Ամենուն ալ:

Եվ դիտե՛ք հազար հոգիի հաշակը կրող բալթո մը ձեռքը որչա՛փ գրծ-վար է...

Գիտեմ որ դիտեք, հաշարութիւն պայմանները կնքելու շտի դժվար է:

Եվ դարձյալ դիտե՛ք, հազար հոգիի հաշակով ձեւած բալթո մը ի՞նչ այ-լանդակ և խելքն մտքն շունցած հագուստ մը կըլլա:

Մենք հոս հաշարութիւն պայմանները կնքելու պրազած տեսնենիս, մեր պաշտպան Անգղիան ալ քար մը կը գլխորէ:

Կը փափաքի՞ք, կըսես, որ սա Արևելյան խնդիրը միանգամ ընդմիշտ լուծվի:

Այո, կը փափաքինք:

Եթէ կը փափաքիք՝ Կիրիան ու Միտիլլին ինձի տվիք. Մակեդոնիան, Թե-սաղիան ու Եպիրոսն ալ Հունաստանի տվիք. Եգիպտոսն ու Թունիսը անկախ հրատարակեցէք, լմննա կրթիա:

Ահա Անգլիո հաշակը:

Մչու կառավարութիւնը հաշակներուն վրա երկուք բարակ խոսելու հարկ չկա:

Վերջապէս, ընթերցո՛ւ, սեպե թե սա Արևելյան խնդիրն այլեք բաշափ է, Հիմա սս բաշան անանկ վարպետութիւն մը եփելու է, որ, քերպիեով սիրողն ալ ուտե, քերպիեակ սիրողն ալ ուտե, քաջախով սխտորով շուզողն ալ ուտե, լիմոնով սիրողն ալ ուտե, լիմոնով շսիրողն ալ ուտե:

Ատ ըլլալո՞ւ բան է:

Եթէ այսպէս է, հաշարութիւն պայմաններն ալ կնքվելու բան չէ, ա՛յլ է թե մեկ մարդու քնացք համեմատ եփվի բաշան:

Իրավ է, որ խղճմտանքը՝ վերցած է աշխարհես...

Սա Սերվիո ու Գարատաղին էլնել՝ պատերազմական ծախք ուզելնուն ի՞նչ
կըսեք:

Շրտակը խոսելով, եթե նա ըլլայի՝ երեսս չէր բռնել:

Սերվիան ու Գարատաղը գրեթե մեր կառավարութեան զավակներն էին.
մենք իրենց հետ այնպես վարվեցանք՝ ինչպես որ կը վարվի հայր մը իր զա-
վակաց հետ: Մեզի դեմ ուրք էլնելնին ու ձևօք վերցնելնին հերիք չէր, հիմա ալ
ելեր ստակ կուզեն, մտքերնեն ըսելով.

— Հայր, մենք քու խոսքդ մտիկ չըրինք, քեզի դեմ ապստամբեցանք,
ստառ ըսինք, խոսքերնիս չըռնեցինք. ծեծեցինք, ծեծվեցանք, վերջապես քու
կողորդը սխմեցինք, սառի քու պարտքդ է հիմա մեզի ստակ տալ:

Ասոնք պարզապես ստակ վաստկելու էլեր են, եղբայր:

Իսկ մինք չենք կարծեր, որ կառավարութեանն ստակ տա ստոնց. սրով-
հետե եթե սենեկար, ամիլի իր հնազանդ հպատակացը կուտար, քան թե
անհնազանդ զավակացը:

Մենք հոս անօթութենն մեռնինք, անգին Սերվիան ու Գարատաղն ուղի-
ներով խաղան:

Պարտ տնձին կը համարիմ ընթերցողացս ծանուցանել, որ հանդիտա
ըլլան, և մարերնեն քան մը շանցունեն Ռուսիո բռնակին ու Անգլիո տորմի-
դին Պուլսո առջև գտնվելուն վրա. ստոնք բարեկամարար եկած են:

Կրնամ ըսել, որ մեր մտքն շարութեան կանցնի, տնոնց մտքն շանցնիք:

Այս տողերը գրելու հարկ ալ չկա, որովհետե եթե Գարդանելի ենդուցը
վեց անգլիական գրահավոր շկնիք, Ռուսիա մաշրաբաղարիս աշուշտի չէր
մտակնար, ինչպես որ Անգլիան ալ իր վեց գրահավորները Գարդանելեն չէր
անցունիք՝ եթե Ռուսիան մեզի աշուշտի շմտակնար: Եվ որովհետե մին բարե-
կամութեամբ մտակցով մեզի, մյուսը չէր կրնար իր բարեկամութեանը չհայտ-
նել ու մեզմն հետու մտար: Ի՞նչ կուզեր, աշուշտան օրս բարեկամներու մեզ
մեացինք:

Անտված գմիկ իրարմն շրտնե, բարեկամութեաննիս հաստատ և ան-
ստան պահե, մեր բարեկամաց երկար օրեր պարգեն, անոնց մեկ օրը հա-
զար ընե. մեկտեղ տղեկ օրեր անցունենք... Աստված Ավոտրիայի ալ ասանկ
բարեկամներ շնորհե...

Աղեքսանդրիային կը գրեն թե՛ Լոյսատական արժեթուղթ ունեցողները ժողով մ'ընկելով, պատվիրակներ ընտրեցին, որպեսզի Եգիպտոսի ելմտական վիճակը դեսպանախորհրդին ներկայեն:

Նախ և առաջ՝ Եգիպտոսի ելմտական վիճակը դեսպանական խորհրդին ներկայանալու բան չէ... որովհետև Եգիպտոսի ելմտական վիճակը քրիստոնյա չէ, որ բարվոքմանը աշխատվի:

Սրկրորդ՝ դեսպանախորհուրդը կլիսավորաբար Փարիզի դաշնադրութեան՝ վերաբերյալ խնդրոց վրադելու ստաշտն ունենալով՝ և Եգիպտոսի ելմտական վիճակը Փարիզի դաշնադրութեան մեջ նշանակված չլլալով, Եգիպտոսի ելմտական վիճակը դեսպանախորհրդին ներկայանալու իրավունք չունի:

Սրրորդ՝ Եգիպտոսի ելմտական վիճակը նվն ազեկ չէ, իբրև հաղվապետ մեկ վիճակ մը՝ ավելի Փարիզի արվեստահանգեսին ներկայանալու է, քան թի Պատենի դեսպանախորհրդին:

Զորքորդ՝ Լին որ մը դեսպանախորհրդո մ'առջև ելմտական վիճակ մը ներկայանալ հարկ չլլա, Եգիպտոսի ելմտական վիճակը թո՛ղ տեղը հանգիստ նստի. մեր ելմտական վիճակը նախ և առաջ պիտի ներկայանա հոն՝ իբրև մեծ Եգիպտոսի ելմտական վիճակին...

Ազեկ միտքս ինկավ:

Վարդավան էֆենտի և Օրթադուղի³⁴ Թաարոնի խմբին ելմտական վիճակները չեմ կարծեր, որ Եգիպտոսի ելմտական վիճակեն ազեկ ըլլան:

Պատիվ ունեցա պիշեր մը Օրթադուղի Թաարոնը երթալու:

Ներկայացումը Քաթերին Լովարո էր³⁵: Դերասանաց թիվը հանդիսականաց թիվին ավելի էր. հետևաբար գերասանները կը քաջալիքին գհանդիսականս, մինչդեռ ասոնց ստրաքն էր գանոնք քաջալիքի:

Դերասանաց ընթացքն կռահեցի, որ դժոհ էին, և սակայն հաստատամըտութեամբ կը շարունակին իրենց ներկայացումներն ու վնասները:

Կերևա, որ ներկայացված խաղերը գյուղացվոց ճաշակին չեն համաստատասխաներ. եթե վիսքի կամ րեկֆայլի³⁶ վերաբերյալ ներկայացումներ տրվին, թե՛ դերասանները կը վստակին, թե՛ հանդիսականները և թե՛ դուրսը:

Վերջն իմացանք, որ Օրթադուղի Թաղ. Խորհուրդն³⁷ առաջարկի է թուղխաղացողներուն, որ դոնե շաքաթը ահգամ մ'ալ ի նպատ գյուղի վարժարանին վիսք խաղան:

Եթե այս առաջարկութունն ընդունվի, Թաարոնին դոները կը գոցվին և գեղացիք ալ հակամայս թաարոն երթալի կը խալսին:

